

Museolaukku

Suomen Kansallismuseon
Neuvostoliitto-aiheinen museolaukku
Helsingin Diakonissalaitoksen Alppituvassa

Hanna Forssell & Saija Roininen

©Helsingin Diakonissalaitos

Toimituskunta: Kristiina Korhonen, Markku Niskanen, Kirsti Rinta-Panttila

Kuvat: Hanna Forssell, Krista Mäkinen s. 36 / Taitto: Aivan / Painopaikka: Libris

—

Alfred Kordelinin säätiö ja opetus- ja kulttuuriministeriö ovat tukeneet tämän raportin julkaisemista.

Museolaukku

Suomen Kansallismuseon
Neuvostoliitto-aiheinen museolaukku
Helsingin Diakonissalaitoksen Alppituvassa

Hanna Forssell ja Saija Roininen

Tiivistelmä

Museolaukku -hankkeen tausta-ajatus oli kulttuurin hyvinvointia lisäävät ja syrjäytymistä ehkäisevät vaikutukset. Neuvostoliittoaiheisen museolaukun jalkautuspilotti oli osa Suomen Kansallismuseon yleisötyötä ja se toi museokokoelmia sellaisten ihmisten saataville, joiden mahdollisuus osallistua yhteiskunnan kulttuuritarjontaan on rajoittunutta. Tavoitteena oli myös rohkaista sosiaali- ja terveysalan henkilökuntaa kulttuurilähtöisten menetelmien käyttöön.

Neuvostoliittoaiheisia esineitä sisältänyt laukku koottiin yhdessä Helsingin Diakonissalaitoksen asumisyksikkö Alppituvan asukkaiden kanssa keväällä 2012. Hankkeeseen liittynyt kolmas yhteistyökumppani oli Suomen Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö, joka sittemmin kokosi ikäihmisten tarinoista museolaukkua apunaan käyttäen *Neuvostoliitto*-esityksen kiertämään eri palvelutaloissa sekä esitettäväksi Kansallisteatterin Willensalun saunassa.

Museolaukun jalkautumiseen liittyvät tapaamiset järjestettiin tammi–maaliskuussa 2012 noin tunnin mittaisina tuokioina. Tilaisuudet olivat avoimia ja keskustelevia. Niiden tarkoitus oli herättää muistoja ja yhteistä keskustelua Neuvostoliittoon ja elettyyn elämään liittyen asukkaiden, henkilökunnan ja museon edustajan kesken. Tilaisuudet nauhoitettiin ja asukkaita sekä henkilökuntaa haastateltiin niiden päätyttyä maaliskuussa 2012. Aineisto purettiin kirjalliseen muotoon, jonka pohjalta tämä raportti kirjoitettiin Saija Roinisen (Helsingin Diakonissalaitos) ja Hanna Forssellin (Suomen Kansallismuseo) toimesta.

Hanke osoitti, että ulkopuolisten järjestämä kulttuuritoiminta piristi arkea ja toimi innoittavana esimerkkinä järjestää arkirutiineista poikkeavaa toimintaa myös omatoimisesti. Henkilökunnan tuki käytännön järjestelyissä osoittautui merkittäväksi hankkeen onnistumisessa. Asukkaiden suhtautuminen oli myönteistä ja kiinnostunutta, ja heidän kokemuksesta saatuihin havaintoihin viitaten voidaan perustellusti sanoa, että jokaisella tulee olla mahdollisuus kulttuurin kokemiseen ja elinikäiseen oppimiseen elämäntilanteesta johtuvista rajoitteista huolimatta. Avoimella, mahdollisimman keveästi strukturoidulla toiminnalla on edellytykset onnistumisen kokemuksille ja uusien odottamattomien ajatusten synnylle. Sosiaali- ja terveysalan toimijoiden ja kulttuuritoimijoiden tulee vastata haasteeseen kehittämällä joustavia malleja, joissa taiteen ja kulttuurin kokeminen on mahdollista iästä ja elämäntilanteesta huolimatta. Sen tulee myös olla pysyvä, luonteva osa palvelutalojen ja hoitolaitosten arkea.

Abstract

The aim of the Mobile Museum Bag Project was to promote well-being and prevent marginalisation through art and culture. The National Museum of Finland created a mobile museum bag on a theme of the Soviet Union and introduced it to the people who are marginalized and have difficulties in participating in cultural life. At the same time, the project encouraged social and health sector personnel to use creative methods in their work.

Mobile museum bag that included artifacts from the Soviet Union was created in 2012 in cooperation with the residents of Alppitupa, a service home for elderly people who are using substances, owned by Helsinki Deaconess Institute. The third partner in the project, in addition to the National Museum of Finland and the Helsinki Deaconess Institute, was the Touring Stage of the Finnish National Theatre. It produced a retrospective piece based on interviews with elderly Finns who remember living under the influence of Finland's powerful neighbour.

Curator of education from the Museum held 45 minute meetings at Alppitupa weekly from January 2012 to March 2012. Meetings were open for all residents and personnel of Alppitupa and they were filled with lively discussion about memories and opinions on the Soviet Union. All sessions were recorded and some of the residents and personnel in Alppitupa were interviewed afterwards. Data was transcribed and eventually published as this report written by Saija Roininen (Helsinki Deaconess Institute) and Hanna Forssell (National Museum of Finland).

Weekly meetings around the museum objects were refreshing digressions in the middle of the normal routines in Alppitupa where the lifestyle is quite slow. The support of personnel for the practical arrangements was essential to the success of the project. Residents were pleased and interested in the project. According to their experiences, it is justified to argue that everyone has to have the right to enjoy culture and lifelong learning despite of their disabilities. Open and slightly structured activities produce self-efficacy and new, unexpected ideas. Personnel both in cultural and social and health field has a challenge to develop flexible models that provide right to participate cultural life despite of person's age and life situation. Furthermore, creative methods should be a natural and integral part of housing services and health care institutions.

Sisällys

1.0	Johdanto	6
2.0	Hankkeen tausta	7
2.1	Helsingin Diakonissalaitoksen taide- ja kulttuuriprojekteja	8
2.2	Suomen kansallismuseon yleisötyö	8
2.3	Helsingin Diakonissalaitoksen ja suomen kansallismuseon yhteistyö	10
3.0	Kulttuuritoiminnan terveyttä ja hyvinvointia tuottavat vaikutukset	10
3.1	Kulttuurin ja taiteen terveyttä tuottavat keinot	10
3.2	Kulttuurielämyksiä hoitokodissa	12
3.3	Museoista ja muistoista voimaa	13
3.4	Vanhat esineet herättävät muistoja – <i>Ellen Havukainen</i>	15
4.0	Alussa oli lakki, laukku ja pulman kulmat	17
4.1	Alppituvan asumisyksikkö	17
4.2	Laukun synty	19
4.3	Eettiset kysymykset	20
5.0	Esineiden äärellä koettua	21
5.1	Museo lähtee ulos – <i>Hanna Forssell</i>	22
5.2	Asukkaat laukun äärellä	24
5.2.1	Kuu, sirppi ja vasara – yleinen asenneilmasto	25
5.2.2	Maatuskat ja kukkahuivi – matkamuistoja	26
5.2.3	Ruplat, klutsit ja lentäjänlakki – sotamuistoja	26
5.2.4	Lapsuusmaisemat	29
5.2.5	Asukkaiden kokemuksia hankkeen jälkeen	31
5.3	Kulttuuri tulee työpaikalle	32
5.4	Kansallisteatterin kiertuenäyttämön edustajan näkökulma – <i>Mi Grönlund</i>	33
5.5	Dokumentoiijan pohdintoja – <i>Sajja Roininen</i>	35
6.0	Vinkkejä museosalkun kokoamiseen ja muistelutilaisuuksien järjestämiseen	36
7.0	Yhteenveto	38
	Lähteet	40
	Liitteet	42

1.0

Johdanto

Tämä julkaisu on kuvaus Suomen kansallismuseon kosketeltavia esineitä sisältävän museolaukun jalkautumisesta Helsingin Diakonissalaitoksen asumisyksikkö Alppitupaan. Alkujaan kookkaassa laukussa oli vain muutama esine tarkoituksena herättää mielenkiintoa ja keskustelua asukasryhmän parissa. Muistoista voimaa -hankkeessa puhuttiin alkujaan *museosalkusta*, mutta salkku vaihtui pian puheis-*sa laukuksi*, joka oli kuvaavampi nimitys tälle noin 1950-luvulla valmistetulle matkalaukulle.

Hankkeen lähtökohtana oli ajatus taiteen ja kulttuurin hyvinvointia tuottavasta ulottuvuudesta. Yhtälailla sen tarkoitus oli tuoda taidetta ja kulttuuria, tässä tapauksessa museokokoelmia, ihmisten pariin, niiden jotka eivät muuten niistä pääse osallisiksi. Hankkeen pilottiryhmäksi valikoitui luontevasti Helsingin Diakonissalaitoksen Alppituvan asukkaat, sillä heidän mahdollisuutensa päästä osallisiksi kodin ulkopuolella tapahtuvaan taide- ja kulttuuritoiminnasta, on hyvin rajoittunutta. Lisäksi alppitupalaiden ajateltiin olevan ikänsäkin puolesta hankkeeseen sopiva ryhmä, sillä heillä oletettiin olevan omakohtaisia kokemuksia Neuvostoliiton eri vaiheista. Hankkeen lähtöajatuksena oli myös vahvistaa Suomen Kansallismuseon ja Helsingin Diakonissalaitoksen välistä yhteistyötä, joka aloitettiin vuonna 2010 *Unelmien koti* -nukkekotinäyttelyn yhteydessä.

Hankkeen dokumentoinnin ja siitä työstetyn julkaisun tavoitteena on tarkastella museosalkun jalkautumispilottia museolehtori Hanna Forssellin, sosionomi (AMK) Saija Roinisen, Alppituvan asukkaiden sekä henkilökunnan näkökulmista. Julkaisussa tarkastellaan prosessia myös Suomen Kansallisteatterin Kiertuenäyttämön näyttelijän Mi Grönlundin silmin. Hän oli mukana tutkiakseen teatterin liittymismahdollisuuksia kyseiseen hankkeeseen myöhemmässä vaiheessa. Kuvaus keskittyy pro-

sessin keskeisiin vaikutuksiin, haasteisiin ja tuloksiin kaikkien mukana olleiden näkökulmat huomioiden. Ensisijaisesti keskitytään kuitenkin siihen millaisia kokemuksia Alppituvan asukkaat saivat hankkeessa mukana olosta. Tarkastelun alla on myös yhteistyö taide- ja kulttuurilaitosten kanssa: Antaako se uusia työkaluja sosiaali- ja terveysalan työhön ja miten yhteistyökumppanit kokevat hyötyvänsä siitä. Julkaisu on tarkoitettu levitettäväksi ja hyödynnettäväksi sidosryhmille sekä kaikille, jotka ovat kiinnostuneita taide- ja kulttuuritoiminnan terveyttä ja hyvinvointia lisäävistä vaikutuksista.

Hanke toteutettiin Helsingin Diakonissalaitoksen Alppituvassa tammikuun ja huhtikuun välisenä aikana vuonna 2012. Siihen liittyvät museolaukkutilaisuudet pidettiin tammi-maaliskuussa, haastattelut toteutettiin maaliskuun-huhtikuun aikana. Hanke on toteutettu Helsingin Diakonissalaitoksen eettisen toimikunnan luvalla. Suomen Kansallismuseo on vastannut hankkeen sisällöntuotannosta ja koornut museolaukun sisällön. Hanke on toteutettu Hanna Forssellin osalta virkatyönä ja se oli osa Suomen Kansallismuseon uutta luotaavaa yleisötoimintaa 2011–2012. Hankkeen rahoittivat Saija Roinisen työajan, dokumentoinnin ja julkaisun osalta Opetus- ja kulttuuriministeriö, Alfred Kordelinin säätiö ja Helsingin Diakonissalaitos.

Julkaisun ovat kirjoittaneet Hanna Forssell ja Saija Roininen yhdessä. Tekijöiden henkilökohtaiset kokemukset välittyvät puhtaimminkin omaa ammattitautaa ja lähtökohtia vasten luvuissa *Museo lähtee ulos* (Hanna Forssell) ja *Dokumentoitijan pohdintoja* (Saija Roininen).

2.0

Hankkeen tausta

Opetus- ja kulttuuriministeriön Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmassa (2010) todetaan tarve hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi taiteen ja kulttuurin keinoin. Sosiaali- ja terveysalalla kyse on tarpeesta luoda uudentyypistä ammatillisuutta sekä rohkaista taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien käyttöä. Yhteistyön ja ammatillisen osaamisen vahvistaminen lisää henkilöstön jaksamista ja sitoutumista tilanteessa, jossa vaativien asiakasryhmien kanssa työskentelevän henkilöstön vaihtuvuus on korkea ja työvoimapula todellisuutta. Vastaavasti taide- ja kulttuurilaitoksilla on tarve löytää uusia toimintatapoja, jotka tuovat ne läheisempään yhteyteen yleisöjen kanssa. Yhteistyö ihmisten kanssa, jotka on määritelty elävän yhteiskunnan reunoilla, mahdollistavat erilaisten yleisöjen huomioimisen ja osallistamisen. Uusi toimintatapa luo myös koulutuksellisia haasteita taide- ja kulttuuripuolella; kuinka kohdata marginalisoituneita ihmisiä. Sosiaali- ja terveysalalla haasteet liittyvät – hoidollisen ja palveluohjauksellisen painotuksen ohessa – elämysten huomioimiseen osana ihmisen perustarpeita. Toimenpideohjelmaa valmistelleessa asiantuntijaryhmässä on ollut mukana myös Helsingin Diakonissalaitoksen tanssitaiteilija Kirsi Heimonen. Hanna Forssell puolestaan on Museoviraston edustaja toimenpideohjelman valta-

kunnallista toteutumista seuraavassa työryhmässä 2010–2014.

Tutkimustulokset osoittavat, että taide- ja kulttuuritoiminta pidentää ikää ja luo yhteisöllisyyttä (Hyypä 2007 a; Hyypä ym. 2008; Bygren, ym. 1996), saa ihmiset voimaan paremmin ja tuntemaan itsensä onnellisemmiksi ja terveemmiksi (Mataraso 1997), vähentää ikäihmisten ja muistisairaiden masentuneisuutta ja eristäytymistä sekä antaa toivoa (Hannemann 2006; Cohen 2006) ja edistää hoitoympäristöissä potilaiden fyysisistä ja psyykkistä terveyttä, mutta myös henkilökunnan hyvinvointia (Rapp 1993; Staricoff ym. 2003). Esimerkiksi vanhusten palvelukodin asukkaiden on huomattu selkeästi aktivoituneen taide- ja kulttuuritoiminnan myötä (Liikanen 2003). Sosiaali- ja terveysalan marginalisoituneiden asiakkaiden näkökulmasta pelkkä asuttaminen ja hoito eivät riitä, vaan tarvitaan mahdollisuus elää täyttä elämää. Taiteen ja kulttuurin kokemuksesta tuleva inspiraatio leviää yksilön kaikille elämänalueille. Se edistää asiakkaiden osallisuutta (kuuluminen yhteisöön), vaikuttamismahdollisuuksia (osallisuus päätöksentekoon) sekä valtautumista (omien voimavarojen tunnistaminen ja muutosten aikaansaaminen yksilö- ja yhteisötasolla). Taide ja kulttuuri voi tehdä näkyväksi yhteiskunnallisesti vaiettuja tarinoita. Henkilön näkökulmasta oman tarinan näkeminen ja kokeminen esimerkiksi näytelmän, runon, maalausten tai muun taiteellisen ilmaisun muodossa voi auttaa käsittelemään vaikeaksi koettuja asioita objektiivisesti ja vapauttaa tunnelukkoja.

Henkilön näkökulmasta oman tarinan näkeminen ja kokeminen esimerkiksi näytelmän, runon, maalauksen tai muun taiteellisen ilmaisun muodossa voi auttaa käsittelemään vaikeaksi koettuja asioita objektiivisesti ja vapauttaa tunnelukkoja.

2.1.

Helsingin Diakonissalaitoksen taide- ja kulttuuriprojekteja

Helsingin Diakonissalaitos on eräs harvoista suomalaisista toimijoista, jolla on vahvaa näyttöä ja kokemusta taide- ja kulttuuritoiminnan terveys- ja hyvinvointivaikutuksista. Näistä mainittakoon *Diacuro -koulutus- ja taideprojekti* (2002–2004) joka oli suunnattu kaikkein vaikeimmassa asemassa oleville naisille kuten hiv-positiivisille, asunnottomille ja maahanmuuttajanaisille. Projektissa tehty kysely osoitti, että esimerkiksi monipuolinen työpajatoiminta, itse tekeminen ja kokeminen edistävät haaveiden ja kykyjen haltuunottoa ja kasvattavat itseluottamusta (Vironkangas & Rinta-Panttila 2004). *Kaiku -projekti* (2005) tarjosi taidetta ja kulttuuria myös niille, jotka eivät muuten pääse niistä osallisiksi. Vaikka kyseinen projekti päättyi, jatkuu vastaava monipuolinen toiminta edelleen Kansalaistoiminta-areenalla, johon myös Saija Roinisen varsinainen työ sijoittuu. Edellisissä mukana olleet asiakkaat ovat omin sanoin kertoneet kokemuksistaan suhteessa toimintaan muun muassa näin:

Oma uskoni itseeni on parantunut, sekä elämän arvot, tavoitteet, mahdollisuudet jotka ovat olemassa, se mitä minun tulee niiden saavuttamiseksi tehdä, ovat alkaneet hahmottua.

[Asiakas, Diacuro-projekti]

Projektin parhaita puolia oli se, ettei meitä kohdeltu ns. sosiaali tapauksina, vaan meiltä edellytettiin samaa --- sitoutumista sovittuun homman toteuttamiseen.

[Asiakas, Diacuro-projekti]

Homma tuntui aluksi hauskalta puuhastelulta, mutta nyt pidempään mukana olleena olen alkanut nähdä kuinka merkityksellistä toiminta ihmisille on. Heti alussa meidät otettiin tasavertaisesti mukaan myös toiminnan suunnitteluun, kehittämiseen ja toteuttamiseen.

[Asiakas, Kaiku-projekti/Kansalaistoiminta-areena]

Vuosina 2008–2010 Helsingin Diakonissalaitoksella toteutettiin Opetus- ja kulttuuriministeriön tuella kulttuurin terveydellisiä ja hyvinvointivaikutuksia edistävä *Taide tuo säröjä hoitokodin arkeen* -hanke. Hankkeessa käytettiin taide- ja kulttuuritoimintaa pitkäjänteisenä työmuotona haastavien asiakkaiden parissa, joiden elämään taide ja kulttuuri eivät muutoin juurikaan kuulu. Hankkeeseen liittyvän julkaisun on tarkoitus valmistua kuluvan vuoden 2012 aikana. Iäkkäiden päihteidenkäyttäjien päivätoimintaryhmiin keskittyvän *Pilke* -projektin (2005–2011) toiminnasta on julkaistu tutkielma (Vakkuri 2010, 2011) ja pitkäjänteistä kulttuuritoimintaa on tutkittu myös Teatterikorkeakoulun opinnäytetöissä (Helminen 2011; Kuustonen 2011). Opinnäytteet keskittyvät oppilaitoksessa järjestetyn yleisökontaktikurssin jalkautumisvaiheeseen eri sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä sekä sitä seuranneeseen *Kop kop – Vieräs lähellä* -esityskiertueeseen.

2.2.

Suomen Kansallismuseon yleisötyö

Kansallismuseo on Suomen suurin kulttuurihistoriallinen museo, joka on vuodesta 1916 lähtien näyttelyillään esitellyt ja luonut kuvaa suomalaisten menneisyydestä. Suomen kansallismuseo kuuluu

Museovirastoon, ja sen lakisääteinen tehtävä on vaalia, tallentaa ja tutkia Suomen aineellista kulttuuriperintöä. Museossa vierailee vuosittain noin 120 000 - 130 000 kävijää. Museon Näyttelyt ja opetus -yksikkö vastaa museon yleisötoiminnasta, kuten pedagogisista palveluista, muun muassa opastuksista ja työpajoista sekä tapahtumista. Vuonna 2011 museon yleisötoimintaan osallistui lähes neljäsosa kaikista museokävijöistä.

Museon perustamisen yhteydessä 1800-luvun lopulla puhuttiin museon tärkeydestä koululaisten vaalistajana. Museonäyttelyt on aina tehty ensisijaisesti aikuisikävikäijöille, kun sen sijaan museon pedagoginen toiminta on keskittynyt avaamaan näiden näytteillepanojen sisältöjä ja merkityksiä niille joille ne sellaisenaan jäävät vieraaksi tai niitä on vaikea ymmärtää - eli pienimmille museovieraille, varsinkin koululaisille. Historian opettaminen koulun tukena onkin ollut ja on edelleen museoille merkittävä tehtävä. Paikallisiin kouluihin ja niiden opettajiin luodaan tiiviit suhteet. Kansallismuseossakin eniten opastuksia tilaavat koululaisryhmät.

Museo-opetus on tarkoittanut aiempina vuosikymmeninä yleisön kohtaamista ja näyttelyiden sisällön välittämistä varsinkin opastusten ja esitelmien kautta. Kansallismuseossa ensimmäinen pelkästään yleisöä työukseen opastanut museo-opas aloitti 1960-luvulla ja 1970-luvulta lähtien tiistai-iltaisina järjestetyt esitelmät vetivät luentosalin täyteen aina 2000-luvulle asti. Ensimmäinen kosketeltavien esineiden kokoelmakin koottiin museossa jo 1975, kun museolehtori Raija Järvelä suunnitteli kymmenen aitoa kivikauden esinettä sisältävän käyttökokoelman. Perheille suunnattu toiminnallinen työpaja Vintti avattiin 2006, mikä on houkuttanut paljon erityisesti lapsiperheitä vierailemaan museossa.

Tiedon ja tieteen välittäminen on edelleen tärkeää. Aikuisille suunnatut työpajat, muistelutuokiot ja elämykselliset näyttelyt ovat kuitenkin tulleet tärkeämmäksi, ja kokonaisvaltainen kokeminen ja viihtyminen ovat keinoja, joilla museo tavoittelee yleisöä. Keski-ikäiset naiset museo tavoittaa parhaiten, mutta teemaa, työtapaa tai näkökulmaa varioimalla

yritytetään tavoittaa myös museoille haasteellisimpia kävijäryhmiä kuten miehiä ja senioreita.

Kansallismuseon toiminta on valtakunnallista, yleisötyö 2000-luvulle asti toteutettu pääasiassa museorakennuksen seinien sisällä. Tästä poikkeuksia ovat olleet opastetut bussiretket Etelä-Suomessa sijaitseville kulttuuriperintökohteille museolehtori tai aiheen asiantuntijan johdolla (1970-luvulta lähtien) tai työn alla juuri olevan arkeologisen kaivauksen esittely paikan päällä. Vapaaehtoisille on myös toisinaan järjestetty mahdollisuus osallistua kaivaukselle. Varsinkin 1990-luvulta lähtien museoiden yleisötyö on muuttunut monipuolisemmaksi ja erilaisia yleisöjä huomioivaksi, muun muassa draaman käyttö museo-opastuksilla on tarjonnut erilaisia väyliä oppimiseen. 2000-luvulla museot ovat pyrkinet luomaan vahvempaa suhdetta yhteisöönsä ja panostaneet niin fyysiseen kuin henkiseenkin saavutettavuuteen. Museopedagogiasta vastannut henkilökunta on useissa museoissa myös lähtenyt museorakennuksesta ulos, erityisesti kouluihin, joiden kanssa museot ovat tottuneet kiinteästi toimimaan. Myös Kansallismuseo on tehnyt koululaisvierailuja helsinkiläisiin kouluihin.

Valtakunnallisena keskusmuseona Suomen Kansallismuseon tulee seurata aikaansa ja pyrkiä myös olemaan museokentän edelläkävijä. Esimerkiksi Opetus- ja kulttuuriministeriön toimenpideohjelmat määrittelevät kulloisenkin vuoden painopistealueet. Siksi muun muassa saavutettavuus- sekä terveyttä ja hyvinvointia taiteesta ja kulttuurista -teemat on otettu vakavasti ja niihin on pyritty keskittymään opetus- ja yleisötoiminnan työtavoissa. Museovirastossa laajamittainen saavutettavuustyö alkoi 2004, jolloin käynnistyi Museoviraston koordinoima eurooppalainen hanke Access to Cultural Heritage (ACCU). Hankkeen myötä laadittiin Museoviraston eri toimintoihin kohdistuva ja kaikki osa-alueet kattava saavutettavuussuunnitelma *Kansallisaarteita kaikille* (Sainio & Edgren 2007). Tuolloin aloitettiin suuri määrä ns. erityisryhmille kuten vammaisille, pitkäikäisairaille tai vanhuksille suunnattuja projekteja tai jo olemassa olevat muodot pyrittiin tekemään pienillä muutoksilla kaikille saavutettavaksi.

2.3.

Helsingin Diakonissalaitoksen ja Suomen kansallismuseon yhteistyö

Vuonna 2010 Suomen kansallismuseon ensimmäisessä osallistavassa näyttelyhankkeessa, *Unelmien koti – Nukkekojeja Suomen kansallismuseon kokoelmista*, oli mukana asunnottomuuden kokeneita Helsingin Diakonissalaitoksen Kansalaistoiminta-areenan asiakkaita. He käsittelivät asunnottomuuttaan sisustamalla toiveiden nukkekodin nukketaitelija Milla Riskun ohjaamina. Oman näkökulmansa unelmakoteihin toivat Helsingin Diakoniaopiston maahanmuuttajille tarkoitettun Talouskoulun opiskelijat ja nuorten valmentavan AKO-koulutuksen osallistujat käsityönohjaaja Marjut Nordbergin ja kouluttaja Katja Stigzeliuksen opastuksella. Seniorinäkökulma löytyi Töölön palvelukeskuksen vapaa-ajan toimintaan osallistuneilta ikä-ihmisiltä ohjaaja Annukka Ohvon avulla.

Helsingin Diakonissalaitos, Kansallismuseo ja Suomen Kansallisteatteri aloittivat syksyllä 2010 pitkäjänteisemmän ja laajemman yhteistyön kehittämisen yhteistyöpilottien pohjalta. Muistoista voimaa -hanke on ensimmäinen yhteistyömuoto, jossa mukana ovat kaikki kolme toimijaa. Hanke liittyy Suomen kansallismuseon tavoitteeseen tuoda museokokoelmat monisairaiden ja sosiaalisesti moniongelmaisten sosiaali- ja terveysalan asiakkaiden pariin, jotka eivät niitä muuten pääsisi kokemaan. Tavoitteena on tasaveroinen ja aktiivinen vaikuttaminen museoiden näyttelyiden, yleisötapahtumien ja museopedagogiikan sisältöön, tuoda uusia toimintamalleja kulttuurilaitoksiin ja lisätä museoiden merkittävyyttä ja vaikuttavuutta. Suomen kansallismuseo esitteli jalkautuvan museosalkun idean Helsingin Diakonissalaitokselle kesäkuussa 2010 ja ajatus kehittyi yhteisessä keskustelussa edelleen.

3.0

Kulttuuritoiminnan terveyttä ja hyvinvointia tuottavat vaikutukset

Kulttuuri ja taide tekevät ihmiselle hyvää, ja jopa tuottavat kokijalleen suoranaista fyysistä hyvinvointia ja terveyttä. Viimeaikaisten tutkimusten ja hankkeista sekä projekteista saatujen tulosten (esim. Liikanen 2003; Taipale 2008) perusteella tiedetään, että taidenäyttelyissä käynnit, kuorolaulu ja tekemiseen osallistuminen lisäävät hyvää oloa. Hyvinvoinnin mittaaminen on kuitenkin vaikeaa, sillä hyvän voinnin kokemus on erittäin yksilöllistä. Suomessa kulttuurin terveydellisiin ja hyvinvointia lisääviin vaikutuksiin liittyvää tutkimusta ovat tehneet laajalti sekä yhdessä että erikseen Markku Hyyppä ja Hanna-Liisa Liikanen (esim. Liikanen 2003, Hyyppä & Liikanen 2005, Hyyppä 2007a ja Hyyppä 2007b). Heidän tuottama alan tutkimus ja kirjallisuus on kattavaa ja siitä syystä seuraavassa nojaututaankin pitkälti heidän tuloksiinsa. Aiheen tieteellinen tutkimus tulee Suomessa laajenemaan poikkitieteellisesti lähitulevaisuudessa, sillä Turun yliopistoon perustettiin Turun kulttuuripääkaupunkivuoden 2011 aikana kulttuurisen terveys- ja hyvinvointitutkimuksen lahjoitusprofessori. Professori on alallaan Suomen ensimmäinen ja maailmanlaajuisestikin katsottuna harvinainen, ja sen haltijaksi nimettiin LT Marja-Liisa Honkasalo.

3.1.

Kulttuurin ja taiteen terveyttä tuottavat keinot

Saksalaisen hermeneuttista suuntausta edustavan filosofin Hans-Georg Gadamerin (esim. 2004) mukaan terveyteen liitetään läsnäolo muiden ihmisten kanssa ja aktiivinen liittyminen asioihin, jotka ihminen itse kokee elämässä tärkeäksi. Gadamerin ajatusta

voidaankin hyvin pitää kulttuurin terveysvaikutuksia tuottavan tutkimuksen pohja-ajatuksena. Kulttuuriin harrastamisella ja siinä dialogisuuden ylläpitämisellä suhteessa itseen ja muihin on myös merkittävä yhteys sosiaaliseen pääomaan ja yhteishengen lisääntymiseen.

Kulttuurin kokemisesta saadut elämykset tuottavat emootioita, jotka vaikuttavat aivojen psykofysiologiseen säätelyjärjestelmään tasapainottaen sitä. Mielen, aivotoiminnan ja elimistön toimintoja säätelevän järjestelmän tasapaino sosiaalisen ympäristön kanssa on hyvinvointia ja terveyttä. (Hyypä & Liikanen 2005, 50). Taiteen ja ihmisen välistä vuorovaikutusta tutkinut kokemuksen filosofi John Dewey (2010) ajattelee kulttuurin ja taiteen kokemisen olevan ruumiillinen tunne-elämys, joka on luonteeltaan dynaaminen ja rytminen ja joka on tasapainoon pyrkivä ja hyvää oloa tuottava kokemus. Hänen mukaansa kulttuuri ja taide liittyvät terveyteen siitä syystä, että ne nimenomaan pyrkivät tasapainoon ihmisen elämän kanssa, mikä puolestaan tuottaa mielihyvää.

Aistien kautta näkemällä, kuulemalla, haistamalla, koskettamalla ja tuntemalla saadut havainnot aktivoivat aivoja erityisellä tavalla. Myös muistaminen ja muistelu sekä emootiot vaikuttavat aivojen toimintaan aktivoimalla niitä, vaikka tunteet eivät varsinaisesti olekaan aivotoimintaa. Täysin tarkkaa tietoa ei ole siitä, mitkä alueet aivoissa ovat aktiivisena kun ihminen kokee kulttuurielämyksiä, sillä aivotoiminnan myönteisten tunteiden aivomallista ei toistaiseksi ole olemassa yleisesti hyväksyttävää mallia. Sanotaan, että tunteet kuten mielenkiinto tai tyytyväisyys liittyisivät aivojen limbisen järjestelmän manteliumakkeen ja aivojen sisäkuoren toimintaan. (Hyypä & Liikanen 2005, 59.)

Lisbeth Blomqvist ja Elina Hovila (2005) perehtyivät vanhusten palveluyksiköiden toimintakykyä ylläpitävään taide- ja kulttuuritoimintaan Yhdessä elämyksiä arkeen -hankkeessa, joka toteutettiin vuosina 2004–2005. Laajasti toteutetun kartoituskyselyn tulokset osoittivat, että toiminta tempaisee ikäihmiset mukaansa ja liikuttaa mieltä pois arjesta vanhoihin maisemiin ja mielikuviin. Yleisesti kulttuuritoiminta

nähtiin elämän mielekkyyden ja sen merkityksellisuuden lisääjänä. Useisiin kansainvälisiin tutkimuksiin viitaten voidaan sanoa kulttuuritoiminnan, joihin myös museotoiminta lukeutuu, vaikuttavan suotuisasti muistiin ja ehkäisevästi dementian ja Alzheimerin taudin kehittymiseen. (Hyypä & Liikanen 2005, 137–148)

Emootioteorioiden lisäksi kulttuurin kokemusta ja sen välittymistä terveydeksi on lähestytty stressiteorian kautta, jonka mukaan elämykset aiheuttavat hyvää stressiä. Hyvä stressi ihmisessä aiheuttaa hyvänolon tunnetta ja erityistä mielihyvää, jota voidaan kutsua iloksi, tyydytykseksi, innostuneisuudeksi tai assertiivisuudeksi. (Hyypä & Liikanen 2005, 57) Yhteinen tekeminen lisää me-henkeä ja tunnetta siitä, että kuuluu johonkin. On jopa voitu osoittaa, että aktiivisen vapaaehtoisuuteen perustuvalla puuhastelulla olisi niin suuria vaikutuksia, että sosiaalinen tupakoitsija eläisi kauemmin kuin tupakoimaton syrjäanvetäytyjä. (Malmberg 2012)

Kulttuuriharrastusten yhteyttä eloonjäämiseen on tutkittu Suomessa 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun alussa keski-ikäisille suunnatussa *Mini Suomi –terveystudkimuksessa*. Sen mukaan aktiivisesti harrastavien kuolleisuus oli kolmasosan pienempi kuin niiden, jotka eivät harrastaneet tutkimusaikana. Mielenkiintoista tuloksessa oli myös se, että luku pysyi samana tutkimukseen osallistuvien, kroonisesti sairaiden, ylipainoisten ja alkoholin suurkuluttajien ja tupakoitsijoiden kohdalla. (Hyypä & Liikanen 2005, 88–91) Ruotsissa vuosina 1982 ja 1983 kerättyjen tietojen ja kahdeksan ja kolmetoista vuotta myöhemmin tarkastettujen tilastojen mukaan niiden ihmisten, jotka osallistuvat kulttuuritoimintoihin aktiivisesti esimerkiksi käymällä museoissa, konserteissa tai taidenäyttelyissä eloonjäämisen mahdollisuus on suurempi kuin heidän, jotka eivät osallistuneet vastaaviin tapahtumiin. Teatterissa, urheilutapahtumissa tai kirkossa käyvien kohdalla vastaavanlaista vaikutusta ei sen sijaan ruotsalaistutkimuksessa havaittu. Tutkimuksessa ei arvioitu yhteisen tekemisen ja sosiaalisen pääoman vaikutuksia. (Hyypä 2007a, 155). Edellisiin viitaten voidaan siis sanoa, että kulttuurin tarjoa-

minen on sekä terveyttä edistävä, että sitä ylläpitävä keino.

3.2

Kulttuurielämyksiä hoitokodissa

Maailman kulttuurikehityksen vuosikymmenen aikana vuosina 1988–1997 tuotoksena syntyi (vuonna 1990) Unescon käynnistämä *Arts in Hospital* -hanke. Sen tavoitteena oli lisätä taidetta ja kulttuuria sairaaloihin ja integroida ne osaksi hoitotyötä, kuntoutusta ja hyvinvointipalveluja. Sen tarkoitus oli myös mahdollistaa tasa-arvoinen osallistuminen kulttuuriaktiiviteetteihin. Yhteistyö poiki vuonna 1992 käynnistyneen *Terveyttä kulttuurista -verkoston*, joka on ollut mukana jakamassa tietoa ja järjestämässä tilaisuuksia monien eri tahojen kanssa. Tavoitteen pohjalla oli ihmisoikeuksien julistuksen 27 artikla, oikeus nauttia ja päästä osalliseksi yhteiskunnan sivistyselämäästä. Myös Unescon kulttuurista monimuotoisuutta koskevassa julistuksessa artiklassa viisi mainitaan kaikkien oikeus osallistua haluamaansa kulttuurielämään. (Unesco 2010).

Kun hoitokoti tai laitos on ihmisen pitkäaikainen ja pysyvä, jopa viimeinen koti, on hoitoyhteisön tarjottava asukkaille mahdollisuus luovuuteen ja elämyksiin. Tämä vaikuttaa suotuisasti laitoksen ja ympäröivän yhteiskunnan välisen kynnyksen madaltumiseen. On myös sanottu, että kulttuuriharastus toimisi generaattorina ihmisen toimintakyvylle. Toiselle se saattaa merkitä ajanvietettä, toiselle elämyksellistä arjesta irrottautumista. Jokaisella tulisi olla mahdollisuus valita elämysmaailmansa, vaikka asuisikin hoitokodissa ja olisi riippuvainen ulkopuolisesta avusta. (Hyyppä & Liikanen 2005, 105). Varsinkin sairaalaympäristöjen esteettisyydellä on myös merkitystä potilaan parantumiseen: jos potilaalla on mahdollisuus katsella ikkunasta ulos, tai jos sairaalatiloiissa on silmiä miellyttävää taidetta, se hivelee samalla koko ihmisen fyysistä olemusta ja sillä on positiivinen vaikutus ihmisen tervehtymiseen. Esimerkiksi Helsingin Ruskeasuolla sijaitseva sairaala Orton on jo usean vuoden ajan pitänyt tärkeänä

sisustaa laitostilojaan oikealla taiteella, sairaalassa on oma galleria, jossa esitellään vaihtuvia näyttelyitä ja puistossa on pysyvä veistosnäyttely, johon on hankittu teoksia useilta nykyaikaisilta taiteilijoilta.

Turun kaupungin vanhuspuolella työskentelevä Ritva Muurinen on järjestänyt taidehetkiä vanhus-ten parissa positiivisin kokemuksin. Vanhukset ovat sanottaneet tuntemuksiaan esimerkiksi ajatuksen liikkeelle lähtemisellä. Vanhukset muistelivat oman elämänsä tarinaa yhteisissä hetkissä, joissa käytettiin apuna esineitä, joita saattoi tunnustella ja koskettaa. Mukana oli myös tuoksujia, jotka herättivät muistoja. Vanhukset tuntuivat aikaisempaan verrattuna iloisemmilta ja virkistyneemmiltä, puheliaammilta ja olemuksessa näkyi myös uutta ryhtiä. Muurinen on myös ollut mukana suomalais-japanilaisessa *Sisäiset Maisemat* -projektissa, jossa taiteilijoiden ja vanhus-ten kohtaamisista syntyneiden taideteosten kautta oli nähtävissä välähdyksiä pitkän elämän varrelta. Ikäihmiset pääsivät näin jakamalla elämäntarinoitaan vaikuttamaan myös ulospäin historiankirjoituksen haastaen ihmisiä pohtimaan elämäntulkua ja yhteisöllisyyttä. (Sisäiset maisemat 2011) Tällainen toiminta estää elämän rutinoitumista ja köyhtymistä hoito- ja hoivakodeissa. Se saa mielen liikkeeseen ja antaa elämyksiä, tunteita ja kokemuksia, joita ihminen tarvitsee jokaisessa ikäkaudessa. Taiteen ja kulttuurin sanotaan integroivat mielen eri kerrokset ja aistit, joiden avulla voidaan terävöittää maailman näkemistä. (Hyyppä & Liikanen 2005, 108–111)

Hanna-Liisa Liikasen sosiaali- ja terveydenhuolto-laitosten arkea koskevassa tutkimuksessa tutkimukseen osallistuneet toivoivat ”jotain että päivä kuluisi paremmin” ja kertoivat arjessa ajan käyvän pitkäksi. Asukkaiden ja henkilökunnan toiveet olivat samoilla linjoilla siinä, ettei toiminnan tarvitse olla ihmeellistä, silti se koetaan arvokkaana. Yhdessäolo ja yhdessä tekeminen tuntui myös tässä kontekstissa lisäävän yhteisöllisyyttä. Toiminnan nähtiin katkaisevan arkea ja sitä odotettiin ja sitä muisteltiin myös jälkikäteen. (Liikanen 2003, 113). Tämä osoittaa, että toiminnalla on kauaskantoisempia vaikutuksia kuin itse järjestetty tuokio. Tapahtumat elävät asukkaiden ja henkilö-

Tärkeintä on, että esine herättää jonkin ajatuksen, tunteen tai mielikuvan, jonka voi ehkä jakaa muiden tilaisuuteen osallistujien kanssa.

kunnan mielissä myös arjessa varsinaisen tapahtuman jälkeen. Näistä pidempikestoisista vaikutuksista ulkopuoliset kulttuuritoiminnan ohjaajat eivät aina pääse osallisiksi.

3.3

Museoista ja muistoista voimaa

Ajan tasalla pysyttelevät museot pyrkivät kaikella toiminnallaan tekemään työstään saavutettavaa ja kiinnostavaa, sillä museoiden yleisötyöllä on paljon annettavaa ja tarjottavaa aktiivisessa yhteiskunnassa. Museot haluavat olla mukana tekemässä ihmisten elämästä laadukkaampaa, yhtäältä antamalla historiallisesta näkökulmasta eväitä omien juurien tuntemiseen ja sitä kautta oman itsetunnon kohottamiseen ja toisaalta taiteen kokemisen ja ymmärtämisen kautta mahdollistamalla täysipainoisemman elämäntavan. Koska museot haluavat olla mukana tuottamassa parempaa elämää, on niiden mentävä myös sellaisten ihmisten luo, jotka ovat kokeneet kovia, tai joille taiteen, historian ja kulttuurin käyttö ja kulttuurin kulutus elämäntapana ja harrastuksena on täysin vieras. Siksi työskentely sellaisten ihmisten kanssa, joiden on vaikeaa tai jopa mahdotonta tulla museoon, on viime vuosina ollut museoiden yleisötoiminnan ytimessä. Museot kuuluvat kaikille, mutta niihin vahvasti liittyvä elitistinen leima vaikuttaa ihmisiin. Asiakaspalautteiden ja -tutkimusten kautta yleisön toiveet ja tarpeet ovat tulleet museoammattilaisten tietoisuuteen ja ne on myös otettu mahdollisuuksien mukaan huomioon niin näyttelyitä kuin yleisötoimintaa suunniteltaessa. Tasaveroinen, horisontaali toimiminen yhdessä ihmisten kanssa on kuitenkin uutta, kuten myös se, että yleistöiminta ei perustu opettamiseen vaan yhdessä tekemiseen ja molem-

minpuoliseen oppimiseen (Jung 2010). Tämä lähestymistapa on ollut aiemmin luontaisempaa erityisesti taidemuseoille, joiden näyttelyt ja kokoelmat antavat enemmän tilaa kokijan omalle luovuudelle ja kokemiselle, ja joiden toimintaan liittyy myös taideterapia. Historiallisissa museoissa esineiden aistiminen ja merkitysten luominen on useimmiten ollut toissijaista, kun sen sijaan esineiden alkuperän ja kontekstin opettaminen on ollut ensisijainen tehtävä.

Yhteisöllisen museotoiminnan edelläkävijä on Iso-Britannia, jossa museot toteuttavat monenlaisia projekteja yhteistyössä kansalaisjärjestöjen, paikallisten toimijoiden ja sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköiden kanssa. Britannian museoliiton maaliskuussa 2010 Lontoossa järjestämässä seminaarissa *Healing places: Therapeutic museums* esiteltiin monta ajankohtaista hanketta. Museot vievät kulttuuria ja taidetta muun muassa vankiloihin, asunnottomille, muistisairaille ja mielenterveyskuntoutujille tai työskentelevät näiden ryhmien kanssa omissa tiloissaan. Uraauurtavin hanke *Heritage in Hospitals: exploring the potential of museum object handling as an enrichment activity for patients* on Lontoon yliopiston yhdessä Lontoon yliopistollisen sairaalan kanssa aloittama monivuotinen tutkimushanke, jossa tutkitaan museoesineiden koskettelun terveyttä edistäviä vaikutuksia. Hankkeen alustavat tulokset näyttävät tukevan olettamaa, että pitkäaikaispotilaille museoesineiden koskettelulla ja niiden kokonaisvaltaisella kokemisella on merkitystä parantumiseen. Tutkimuksessa potilas sai perehtyä sairaalaan tuotuihin museoesineisiin omassa vuoteessaan ja kahden kesken museoammattilaisen kanssa. Potilaalle esitettiin esimerkiksi kysymyksiä: Mikä tämä esine on? Miltä sen piteleminen tuntuu? Mitä tämä esine tuo mieleesi? Vain jos potilas tiedusteli, mikä esine

oikein on, hänelle kerrottiin sen taustoista. Esineestä opettaminen ei ollut ensisijainen tarkoitus (Chatterjee ym. 2009)

Koillis-Englannissa on meneillään terveystalon ammattilaisten, kuuden museon ja taidegallerian ja psykososiaalisen tutkimuskeskuksen yhteinen tutkimusohjelma *Who Cares? Museums, health and wellbeing* (2011). Tässä hankkeessa sairaalassa olevat pitkäaikaispotilaat ovat päässeet tutustumaan museoiden kokoelmiin ja tekemään mm. itse näyttelyitä. Tutkimuksessa pyritään selvittämään voitaisiinko museoiden kokoelmien ja näyttelyiden aiempaa suuremmalla saavutettavuudella parantaa ihmisten hyvinvointia ja kuinka terveystalon osaajat voisivat paremmin käyttää museoiden tarjoamia mahdollisuuksia omassa työssään. (Who Cares? Museums, health and wellbeing -verkkojulkaisu)

Suomessa toiminta on vielä uutta, mutta ainakin Espoon modernin taiteen museo EMMA on vienyt *Taide friskaa mieltä* -projektissaan taidetta pitkäaikaishoidossa oleville vanhuksille Helsingissä ja Espoossa. Projektin tarkoitus oli tarjota taide-elämyksiä ihmisille, joiden tavoittamattomissa museo on. Alle tunnin pituisia tuokioita järjestettiin kuusi kullekin vanhusryhmälle, mukana oli myös hoitohenkilökuntaa. Vanhukset saivat tutustua taideteoksiin, nauttia musiikkiesityksistä, työskennellä kuvien parissa ja lukea tarinoita sekä runoja. (Emma 2012) Projekti oli osa EMMA:n museo-opetusta, jossa hyödynnettiin museon Taidepakki -kokoelmaa. Taidepakin sisältö on liikutettavissa ihmisten luokse nähtäväksi ja kosketeltavaksi. Taidepakin sisällöstä on nähtävissä syvempää tietoa osoitteessa: <http://www.emma.museum/kokoelmat/taidepakki>.

Kulttuurihistoriallinen museo tallentaa, dokumentoi, tutkii ja asettaa esille muun muassa esineitä, valokuvia ja taideteoksia, jotka kertovat ajasta ja paikasta jotakin konkreettista ja olennaista. Museotyön näkökulma on useimmiten historiallinen ja katsoo menneeseen vaikka myös nykyajan dokumentointi koetaan tärkeäksi. Nykyajan tallennuksen lähtökohdalla on kuitenkin se, että asiasta, ilmiöstä tai esineestä jää jotakin seuraaville sukupolville. Siitä tulee joskus

historiaa.

Museoiden harjoittamaan yleisötyöhön, jota on vuosikymmeniä kutsuttu museo-opetuksi tai museopedagogiaksi, on nimensä mukaisesti sisällytynyt oppimiseen tähtäävä näkökulma. Museoiden alkuperäisenä ajatuksena 1800-luvulla oli sivistää ja valistaa kansalaisia, ja erityisesti lapsiin ja nuoriin kohdistuva opetustoiminta on ollut osa museotyötä koko sen olemassaolon ajan (Hooper-Greenhill 1999). Näyttelyiden lähtökohdalla historiallisissa museoissa on ollut kertoa ja opettaa aiheeksi valitusta teemasta mahdollisimman paljon ja monipuolisesti ja mielellään tieteeseen tukeutuen. Aikuiselle museokävijälle tärkeintä museovierailussa ei kuitenkaan ole oppiminen, sillä museoon lähdetään mieluummin kokemaan ja nauttimaan esteettisesti kauniista asioista sekä omakohtaisesti muistelemaan ja vaikuttamaan (Dufresne-Tassé 1995, 245–246). Monet museot ovatkin itsessään terapeuttisia paikkoja: miellyttäviä ja hiljaisia keitä, joissa voi levähtää ja rauhoittua vaikka kesken hektisen kaupunkiloman. Museon vahvuus on sen omassa fyysisessä tilassa, esineissä, arkkitehtuurissa ja tunnelmassa.

Jokainen museonäyttely on tekijöidensä tulkinta aiheesta, samoin jokaisella museokävijällä on antaa oma merkityksensä kullekin aiheelle tai esineelle riippuen omasta elämänhistoriasta ja taustasta. Omien tulkintojen tekeminen on ihmiselle luontaista. Ihminen siivilöi kokemansa oman kokemusmaailmansa kautta. Museonäyttely on kokonaisuus, jonka luokse, ääreen ja sisällekkin museokävijä itse tulee. Millainen on museon rooli ja tehtävä kun se tämän vastakohdalla luopuu omasta vahvuudestaan eli miljööstään, museovitriineistään, ja lähtee ulos, ihmisten luo?

Mukana kulkeva museolaukku on rajallinen kokoelma esineitä tai taideteoksia, eräänlainen tiivistys yhdestä aiheesta tai edustamastaan museosta. Muistelutilaisuuden ensisijaisena tarkoituksena ei ole opettaa käsiteltävänä olevista esineistä, vaikka ne olisivatkin vanhoja tai niiden käyttötarkoitus olisi muistelijalle epäselvä. Tärkeintä on, että esine herättää jonkin ajatuksen, tunteen tai mielikuvan, jonka voi ehkä jakaa muiden tilaisuuteen osallistujien kanssa.

Näin muistosta tulee kollektiivinen ja yhteinen ja se samalla herättää ehkä uuden, keskustelua eteenpäin vievän ajatuksen. Hedelmällistä on jopa sekin, että kukaan ei muista tai tunne esinettä, sillä silloin aivot laitetaan pyörimään sopivan käyttötarkoituksen keksimiseksi.

Vastaavanlaisia museolaukkuja kosketeltavine esineineen on ollut monissa museoissa käytössä ja niitä voidaan myös lainata kaupungin koulutoimen tai vaikka vanhustenpalveluyksiköiden käyttöön. Museot ovat tehneet kosketeltavia esineitä sisältäviä muistelu- tai opetuskasseja myös omatoimisesti lainattavaksi kouluille tai vanhusten palveluasumisyksiköihin. Museoesineiden jalkautumisesta vanhusten pariin on kerätty kokemuksia, ja esimerkiksi Marja Sakari pohtii artikkelissaan Museo mahdollisuuksien tilana (2007) museoesineiden olennaisimman merkityksen olevan mieleen palauttaminen. Hänen mukaansa esineiden avulla ihmisen on mahdollista muistaa asioita, jotka on unohtanut tai painanut tiedostamattomaan. Myös vaikeiden ja traumaattisten asioiden käsittely helpottuu jälkikäteen mieleen palauttamalla ja niiden käsittely saattaa vaikuttaa ihmismieleen eheyttävästi. (Sakari 2007, 103)

Kotkassa sijaitsevassa *Muistojen talossa* on koottu ikäihmisten kanssa muistojen rasioita, jotka ovat eräänlaisia visuaalisia tarinoita eletystä elämästä. Rasiat ja niihin kerätyt esineet keskittyvät elämän tärkeisiin ajanjaksoihin, tapahtumiin ja ihmisiin. Työskentely alkoi vuonna 2005 osana kansainvälistä *Making Memories Matter – Voimaa muistoista* -projektia, johon osallistui seitsemän Euroopan maata. (Muistojen Talo, Verkkosivu)

Museoesineiden johdattaman muistelun avulla iäkkäät ihmiset voivat vahvistaa identiteettiään, sillä mennyttä aikaa muistellen ihminen voi koota menneisyytensä tarinaa tässä ja nyt. Tulkinnat menneestä yleensä vaihtelevat elämäntilanteiden ja sen mukaan mikä palvelee kertojan identiteettiä kerrontahetkellä. (Korkiakangas 2002, 173–174). Se, että ihminen hahmottaa vaihtoehtoisia tarinoita ja pystyy tulkitsemaan elämäntilannettaan uudessa valossa, voi myös luoda uskoa tulevaan. (Hänninen ja Valkonen 2002,

4–6). Korkiakangas (2002, 203) vahvistaa tätä ajatusta tähdentämällä, että muistelu on todellisuuden aktiivista hallintaa, joka ylläpitää tunnetta jatkuvuudesta. Kun muistelu tapahtuu yhdessä yli sukupolvirajojen, voidaan tapahtuma kokea tärkeänä keinona siirtää kulttuuriperintöä nuoremmille sukupolville. Kun tieto on vanhemman, muistelutilanteessa aktiivisessa roolissa olevan henkilön hallussa, saa hän myös tilaisuuden toimia asiantuntijana välittäessään tietoa nuoremmille.

Korkiakangas (2002, 176–177) arvelee, että kun ihmiset muistelevat yhdessä menneitä, heidän yhteinen kulttuuri-identiteettinsä vahvistuu. Ihmiset voivat tarkastella sukupolvensa ja oman aikansa tyypillisiä piirteitä ja liittyä toistensa kokemuksiin. Muistelussa menneitä tarkastellaan nykyisyydestä käsin, jolloin henkilökohtaiset kokemukset menneestä voivat tuntua ainutkertaisilta. Hän lisää, että koska kaikilla ei ole mahdollisuutta kohdata eri sukupolvien kesken tässä kontekstissa, on tilaisuuksia järjestettävä muilla keinoilla. Tällaiseen kohtaamiseen järjestettiin mahdollisuus myös tämän Museolaukku-hankkeen avulla.

Neuvostoliittoteemaan liittyvä muistelu iäkkäiden parissa liittyy vahvasti sukupolven jakamaan yhteiseen elämänmuutoskokemukseen. Tässä yhteydessä voidaan luontevasti viitata siirtokarjalaisiin, jotka ovat pakon edessä joutuneet sopeutumaan uudenlaiseen tilanteeseen, ja jotka jakavat muutoksista johtuvia erityisiä piirteitä. Suurten käännekohtien tarkastelu ja peilaaminen nykyhetkeen ja niistä äänneen puhuminen mahdollistavat tasapainon löytämisen menneen ja nykyhetken välillä. (Korkiakangas 2002, 178, 182.)

3.4

Vanhat esineet herättävät muistoja – sairaalapastori Ellen Havukainen

Olen tehnyt Helsingin Diakonissalaitoksella työtä vanhusten parissa kymmenisen vuotta. Kokopäiväiseen hoitoon tulevat ja pääsevät vanhukset ovat nykyisellään paljon apua tarvitsevia ja usein myös muistisairaita. Tämä tuo haasteita vanhusten kohtaa-

Arkinen juuriharja herätti ja herättää hyvin innostunutta keskustelua. Se tuo mieleen lapsuuden ja matonpesun Kaivopuiston rannassa tai maalla jokirannassa laiturilla, suursiivoukset lapsuudenkodissa juhannuksen ja kirkollisten juhlapyhien alla.

miseen ja myös hengelliseen hoitoon; miten vaalia yhteisöllisyyttä, lähestyä ja kohdata vanhuksia, joiden kuulo ja näkö ovat heikentyneet, puheen tuottamisen vaikeutunut ja joiden orientoituminen tähän hetkeen voi vaihdella hyvinkin suuresti. Hengellisessä työssä, niin kuin kaikessa asiakastyössä on tavoitteena kohdata ihmiset ja olla heidän kanssaan vuorovaikutuksessa. Kuinka voi luoda vanhuksen ympärille ilmapiirin, jossa hän voi tuntea olonsa turvalliseksi sekä kokea osallisuutta yhteisöön uudesta elämäntilanteestaan huolimatta? Lähtökohdina työssä onkin tukeutua vanhuksen jäljellä oleviin voimavaroihin. Huolimatta siitä, että muisti on heikentynyt, ihminen voi muistaa vielä monia asioita lapsuudesta, omista töistään ja entisistä ajoista. Niistä puhumalla ja kokemuksilla jakamalla voi syntyä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja hyvää oloa.

Muistin virkistämiseksi olen kokeillut monenlaisia välineitä, kuten luonnosta löytyviä materiaaleja (kukkia, kiviä, koivun oksia), erilaisia tuoksujia (mm. kamferitipat), isoja erivärisiä huiveja ja kankaita, vanhojen Kotiliesi -lehtien kansikuvia, vanhoja postikortteja ja niin edelleen. Joskus luen vanhoja runoja ja selkokielistä muistelukirjaa vanhuksille tutusta maailmasta. Mietimme myös vanhustyön henkilökunnan kanssa millaisia vanhoja esineitä voisi käyttää yhteisissä hetkissä ja mistä niitä löytyisi. Eräänä ajatuksena oli koota naisten ja miesten ammatteihin liittyviä työvälineitä sekä keittiöön ja käsitöihin liittyviä tavaroita. Helsingin Diakonissalaitoksen museon henkilökunnalla ja vapaaehtoisilla (museolaisilla) oli kokemusta asiasta, he olivat nimittäin jo aiemmin keränneet vanhoja esineitä samassa tarkoituksessa silloisen Kotikallion yksikön toiminnanohjaajan käyttöön. Niinpä museolaiset kokosivat työtäni varten vanhaan

matkalaukkuun entisajan arkityössä tutuksi tulleita tarve-esineitä. Laukku sisälsi muun muassa vanhoja Arabian kahvikuppeja, esiliinan, pannunmyssyn, parsinsienen, sokerisakset, paperinarukerän, pakettinappulan sekä juuriharjan muutamia mainitakseni. Myös *Pilkeryhmälle* (vertaistuellinen ryhmä päihitteitä käyttäville elämäntapansa syrjäyttämille yli 60-vuotiaille henkilöille) ovat museolaiset sittemmin koonneet oman korinsa.

Työni luonteen vuoksi tapaamani vanhusryhmät ovat hyvin monimuotoisia. Vanhukset ovat eritasoisia kunnoltaan ja keskittymiskyvyltään ja se asettaa omat rajoitteensa yhteisiin hetkiin. Varsinaisia muisteluryhmiä olen pitänyt vähän, mutta yhteisen hartaushetken päätteeksi silloin tällöin muistelemme menneitä salkussa olevien esineiden kautta. Menestys on näin jälkikäteen arvioituna vaihteleva riippuen muun muassa osastojen päivittäisestä tilanteesta ja vanhusten vireystilasta. Kamferitipat eivät olleet oikean hajuisia ja keskustelu tyrehtyi siihen. Esiliina herätti myös tunteita ja muistoja, millainen oli itsellä ollut, miten esiliina kuului tyttöjen koulupukeutumiseen, joku viskasi sen syrjään todeten, että tuota on saanut pitää elämänsä aikana niin paljon, ettei enää halua sitä edes katsella. Arkinen juuriharja herätti ja herättää hyvin innostunutta keskustelua. Se tuo mieleen lapsuuden ja matonpesun Kaivopuiston rannassa tai maalla jokirannassa laiturilla, suursiivoukset lapsuudenkodissa juhannuksen ja kirkollisten juhlapyhien alla. Parsinsieni oli monelle tuttu, kun sukan kantapäätä oli pitänyt korjata tuon tuostakin. Paperinaru ja pakettinappula herättivät muistot kyläkaupoista ja niiden monipuolisesta tarjonnasta. Sokerisakset eivät olleet kaikille ensin tuttuja, ja niinpä niiden tunnistaja sai kokea suurta

tydytystä kertoessaan toisille saksien käytöstä oikein mallia näyttämällä. Monet pystyivätkin tämän jälkeen liittymään keskusteluun sokeritopasta ja erilaisten ruoka-aineiden saatavuudesta, kun Suomessa monet ruoka-aineet olivat aikoinaan kortilla.

Tilanteissa syntyi vuorovaikutusta, joka lähti liikkeelle vanhusten kokemuksista ja heidän elinpiiristään. Vaikka kaikki vanhuksat eivät olleet maalla syntyneitä, monilla oli paljon kokemuksia maaseudun elämästä sukuperheensä kautta. Kirkollisten juhlien ympäriltä löytyy paljon muisteltavaa, vuodenaikoihin liittyvät tapahtumat ja työt ovat hyvässä muistissa. Jaoinme kokemuksiamme ja muistojamme toistemme kanssa. Olimme osallisia toistemme elämään. Toivottavasti vanhuksat kokivat siinä hetkessä yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuutta: täällä on tuttua ja turvallista olla toisten kanssa.

Kaikista käytännön pulmista huolimatta olemme viettäneet antoisia muisteluhetkiä esineiden avulla. Vuorovaikutusta voi toki saada aikaan monin tavoin, ei vain muistoja herättävillä esineillä. Tärkeintä yhteisissä hetkissä ja tilanteissa on vetäjän tai ohjaajan halu olla kiireettömästi läsnä, kuunnella, tarttua pieniin vinkkeihin, johdatellakin. Lisäksi tarvitaan aikaa odottaa ajatuksia, vastauksia ja kommentteja. On annettava tila vanhuksille ja itse väistyttävä taka-alalle. Tilanteessa on pyrittävä turvaamaan myös heikoman ja vähäpuheisimman vanhuksen mahdollisuus osallistua omalla tavallaan vuoropuheluun. Oma rooli tilanteessa on olla mahdollistaja, ei keskipiste.

4.0

Alussa oli lakki, laukku ja pulman kulmat

Nimitys *pulman kulmat* on peräisin eräältä hankkeen pilottiryhmästä mukana olleelta asukkaalta, joka kiinnitti suljettuna olleeseen museolaukkuun huomionsa ja sitä tutkittuaan totesi laukun kulmissa olevien

metallipalojen olevan pulman kulmia. Keskellä olevat metalliosat olivat *pulman särmät*. Tämä metallikulmat tunnistanut mies oli aikanaan työskennellyt helsinkiläisessä Sohlbergin metallitehtaassa, jossa oli itsekin näitä samaisia laukkujen metallivahvisteita valmistanut. Oli lupaavaa, että ennen kuin laukku oli edes avattu, heräsi keskustelu entisajan Helsingistä ja menneiden vuosikymmenten työelämästä.

Ennen hankkeen tärkeintä osuutta, asukkaiden kanssa tapahtuvaa yhteistyötä, tehtiin laajalti suunnittelu- ja pohjatyötä. Neuvostoliittoteema oli Suomen Kansallisteatterin Kiertuenäyttämön idea ja määrittä omalta osaltaan laukun esineistöä. Rajattu teema vaikutti myös siihen millaisia asioita suunnitteluvaiheessa oli otettava huomioon ja millaisiin tilanteisiin ja vaikutuksiin oli mahdollisesti varauduttava. Seuraavassa tarkastellaan hankkeen alkuvaiheita, toimintaympäristöä sekä eettisiä kysymyksiä.

4.1

Alppituvan asumisyksikkö

Hanke toteutettiin Helsingin Diakonissalaitoksen palveluasumisyksikkö Alppituvassa, joka sijaitsee Kalliossa. Alppitupa on koti ikääntyneille, alkoholiongelmaisille helsinkiläisille, jotka on määritelty päihteiden käytön vuoksi perinteisin keinoin vaikeasti asutettaviksi. Yksikössä asui hankkeen toteutusajankohtana 22 asukasta, joista kaikki yhtä naista lukuun ottamatta olivat miehiä. Asukkaiden keski-ikä oli 73 vuotta, nuorin 64-vuotias ja vanhin 89-vuotias. Alppitupaan hakeudutaan Helsingin kaupungin sosiaaliviraston asumisen tuen (ASTU) kautta. Alppituvan siirrettyä osaksi Helsingin kaupungin vanhus-ten palveluasumisyksikköä uusien asukkaiden tulee olla yli 65-vuotiaita. Tulijoita olisi enemmän kuin on tilaa ja usein vaihtuvuus tapahtuukin vasta asukkaan kuoleman kautta. Monelle asukkaalle Alppitupa onkin viimeinen koti. Yksikkö tarjoaa asukkaalleen ympärivuorokautisen avun. Jokaisella asukkaalla on käytössään oma yksiö sekä yhteiset sosiaalilat. Alppituvassa on kymmenen työntekijää.

Alppituvassa asuminen ei edellytä elämäntavan

Miska-karhu, rintanappi Moskovan olympialaisista
Turistimatkat Moskovaan tai Leningradiin taittuivat bussilla ja reissut olivat yleisesti kosteita. Moskovan olympialaismatka oli erään Alppituvan asukkaan veltillä päättynyt paikalliseen putkaan, eikä tapahtumasta liiemmin muita muistikuvia jäänytkään.

Pyhä Yrjänä, Pyhä Mikael
Museoesineet ovat loistava väline historian kokemiseen ja opettamiseen, sillä konkreettinen muisto menneisyydestä liittyy ihmisen sukupolvien ketjuun. Museon toiminnan rikkaus ja vahvuus tulee materiaalista, mutta museoita ei olisi ilman ihmistä.

Maatuska-nukke
Ensimmäisten museolaukkuun ehdotettujen tavaroitten joukossa oli Maatuska-nukke. Se oli Alppituvan asukkaille tuttu ja myös nähty tuliainen Neuvostoliiton matkoilta.

Lasten leikkiauto, Aeroflot
Jokainen museonäyttely on tekijöidensä tulkinta aiheesta, samoin jokaisella museokävijällä on antaa oma merkityksensä kullekin aiheelle tai esineelle riippuen omasta elämänhistoriasta ja taustasta. Miesten keskuudessa auton tekniikka herätti kiinnostusta. Oliko olemassa joku systeemi, jolla sen saisi kulkemaan itsestään?

muutosta, vaan henkilökunta kunnioittaa asukkaiden omaa käsitystä omasta parhaastaan. Esimerkiksi päihteidenkäyttö on sallittua asukkaiden omissa kodeissa, mutta kielletty yleisissä sosiaaliiloissa. Moni kuitenkin vähentää päihteidenkäyttöään kun tarjolla on mielekästä toimintaa ja vertaistukea. Ikääntymisen myötä moni myös ”unohtaa” päihteet.

Asukkailla on hyvin erilaiset elämäntilanteet ja elämäntilanteet, mutta monet heistä ovat sodan kokeneita iäkkäitä miehiä. Heidän terveydelliset ja sosiaaliset ongelmat ovat moniperusteisia ja mahdollisuudet ja kyky osallistumiseen ovat yksilölliset. Jalkautuva kulttuurityö kunnioittaa heidän olemistaan ja kulttuurin ymmärrystä, ja kohtaaminen on tasavertaista. Usko ihmisen kykyyn toimia ja aistia on vahvasti läsnä. Osallistumisen valinta on osallisella ja kulttuuri näyttäytyy mahdollisuutena, johon ei pakoteta. Näin myös tämä hanke lähtee liikkeelle yhteisöllisyydestä, mikä on kirjattu jo Alppituvan toiminnan periaatteisiin. Kukin voi siis osallistua valintansa mukaan. Vierailujen toteutusta pohdittaessa otettiin huomioon muun muassa asukkaiden kommunikaatio-ongelmat, tapaamisten kesto ja yhteistyö henkilökunnan kanssa. Lähtökohtana oli myös se, että tapaamiset järjestetään ”rahapäivien” ulkopuolella, eli aikoina jolloin asukkaiden eläkkeet ja muut etuudet eivät ole tulleet tileille. Päihteiden käyttö keskittyy yleensä näiden päivien ympärille.

4.2

Laukun synty

Museosalkun ideana on, että siinä oleviin esineisiin saa ja on toivottavaakin koskea. Esineiden pintaa pitää hivellä ja niiden painoa tunnustella, haistaakin saa. Museoissa esineet ovat lasin tai nyörin takana, eikä niihin saa koskea. Tämä on ymmärrettävää, sillä museoissa esineistä pidetään huolta seuraavillekin sukupolville. Jotain kuitenkin jää helposti puuttumaan katsojan tai museokävijän kokemuksesta, jos esine jää etäiseksi. Esine on toki arvokas ja ainutlaatuinen muisto menneisyydestä ja voi olla vaikuttava kokemus siihen tutustuvalla lasinkin takaa. Materiaali,

työtapa, paino ja tuoksu avaavat esineen merkityksen kokijalleen kuitenkin ihan eri tavalla, jos esineen koskettamiseen vain on mahdollisuus.

Yhdessä hankkeen työryhmän kanssa oli mietitty, että salkussa voisi olla museoesineiden lisäksi joitakin hajuja, erilaisia materiaaleja ja muotoja sekä ääniä, jotka voisivat herättää erilaisia muistoja ja tuntemuksia. Mukaan oli siis tarkoitus saada kaikkia aisteja herätteleviä esineitä käynnistämään ajatuksia ja miellelyhtymiä tunnustelun, tuoksujen ja tarinoiden avulla. Ihminen elää välittömässä tuoksumaailmassa, ja tuoksut tietyissä tärkeissä tilanteissa jättävät muistijälkensä. Tuoksut palauttavat muistoja mieleen hyvin nopeasti ilman älyllistä karsintaa. Tällöin yleisesti hyväksi koettu tuoksu voi olla paha tai jopa tuskallinen sellaiselle henkilölle, joka muistaa tuoksun liittyvän esimerkiksi pelottavaan tai surulliseen tapahtumaan. Tutut, harvemmin koetut tuoksut herättävät kauniin ja nostalgisen muiston jostakin unohdetusta: äidin hajuvesi, isän piipputupakka, teinivuosien huulirasva ja niin edelleen. Kosketeltavissa esineissä itsessään on jo oma tuoksunsa, joka on aistittavissa koska esineen saa ottaa käteensä toisin kuin museossa. (Forssell & Matala 2007)

Valmisteluvaiheessa mietittiin, miksei tarjoiltais samovaarista teetä tai soitettaisi Alla Pugachevaa. Venäläinen vodkapullo virittäisi taatusti tarinoita uusille tasoille, mutta alkoholin tuominen hoitokotiin ei varmastikaan olisi soveliaista. Yhteisesti pohdittiin kuinka Neuvostoliitto ja urheilu liittyivät toisiinsa tai pelko sodasta. Mielessä kävi manifesti punaisesta passista, vaikka siniset Suomen passit taipuivatkin punaiseen väriin EU:n myötä. Alppitupalaisten kanssa koottu laukku voisi mahdollisesti jatkaa elämäänsä keväällä 2012 avatussa ja museoksi muutetussa presidentti Kekkonen asunnossa Tamminiemessä. Aina-kin se pääsisi Kansallisteatterin Kiertuenäyttämön mukana eri palvelutaloihin. Asukkaat ovat luomassa jotakin tärkeää, josta jää merkki historian lehtiin. Tämä on hienoa!

Jalkautuvan museosalkun kanssa työskenneltäessä keskiössä ei ole museoesine sinänsä, vaan sen herättämä tunne ja kokemus sekä tarinat, jotka syntyvät ko-

kemuksen pohjalta. Osa museoesineistä on rasioissa, joista asiakas voi tuntea esineen tuoksun ennen kuin avaa rasian ja ennen kuin hän voi nähdä ja tunnustella esinettä. Haju laukaisee usein muita aisteja voimakkaammin mielikuvia ja tunteita, henkilöhistoriaa, josta sitten keskustellaan vertaisten ja henkilöstön kanssa. Jalkautuva museolaukku on eettisesti ja ekologisesti kestävä toimintaa, sillä vaikka se voi olla materiaalisesti niukka, se voi olla sisällöllisesti äärimmäisen rikas.

Alkujaan Kansallismuseon oli tarkoitus aloittaa työ museon ulkopuolella ja kosketeltavien esineiden avulla juuri Alppituvassa, mutta käyttämällä suomalaisia esineitä. Museosalkun teemaksi valikoitui kuitenkin Kansallismuseon ja Kansallisteatterin Kiertuenäyttämön yhteishankkeen synnyttämänä Neuvostoliittoteema, joka liittyi Kiertuenäyttämön syksyn 2012 ohjelmistoon tulevaan esitykseen. Neuvostoliitto on ajankohtainen historiateemana siitä syystä, että Neuvostoliiton ajan pitkältä periodilta muistavat ihmiset ovat jo iäkkäitä. Neuvostoliitto hajosi valtiona yli kaksikymmentä vuotta sitten, vuonna 1991. Muisteluaiheena se on niin mielenkiintoinen, että vaikka ei olisikaan koskaan käynyt Neuvostoliitossa matkoilla tai edes tuntenut yhtään venäläistä, jokaisella suomalaisella on naapurimaastaan jonkinlainen mielipide. Tämä mielipide voi olla myös hyvin vahva Suomen ja Neuvostoliiton rajanaapuruuden ja historiallisten tapahtumien kuten toisen maailmansodan takia. Ennakko-oletus oli, että Neuvostoliitto aiheena saa räväkkyydellään ikä-ihmisillä vähintäänkin verenpaineen kohoamaan. Teemana se herättäne paljon sekä positiivisia että negatiivisia tuntemuksia.

Suomen Kansallisteatterin Kiertuenäyttämön on tarkoitus hyödyntää Alppituvalla koottua laukku työkennellessään yleisön kanssa näytelmän rakennusvaiheessa keväällä 2012. Näytelmää on tarkoitus esittää alkuun vanhainkodeissa ja muissa paikoissa, joissa muistoja kerätään, minkä jälkeen syksyllä 2012 esitys on mahdollista nähdä myös Kansallisteatterissa. Näytelmän esityspaikkoja voivat mahdollisesti olla myös Tamminiemen museo ja Kansallismuseo. Hanke näin ollen edistää kulttuurialan ja sosiaali- ja

terveysalan toimijoiden yhteistyötä.

Suomen kansallismuseon tavoite on kunnianhimoisempi kuin vain museokokoelman vieminen vaativahoitoisten sosiaali- ja terveysalan asiakkaiden ulottuville. Se rakentaa museolaukun yhteistyössä Helsingin Diakonissalaitoksen asiakkaiden kanssa ja tarkoituksena on siis luoda kokoelma, joka pohjautuu näiden ihmisten kokemuksiin. Sen synnyttäminen on yhteisöllinen kokemus, johon osallistuvat Suomen kansallismuseo, Helsingin Diakonissalaitos ja Suomen Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö. Hanke on eksploraatiivinen sillä vasta syntyprosessiin osallistuvien toimijoiden kanssa yhdessä ja käytännössä nähdään millainen salkun tulee sisällöltään olla, jotta se on toimiva. Hanke toimii esimerkkinä kulttuurista osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistäjänä.

4.3

Eettiset kysymykset

Ennen museolaukun jalkautumista haluttiin pois sulkea mahdolliset ikävät yllätykset; käytiin keskustelua tapaamisten tunteita kuohuttavista seuraamuksista, koska monen kohdalla aiheesta oli hyvin pitkälti vaiettu. Sota-ajan ja sitä seuranneen ajan henkeen kuului, ettei asioita liiemmin julki huudeltu. Oli siis mahdollista, että teemaan liittyvät muistot saattaisivat laukaista ikäviä, jopa aggressiivisia tuntemuksia asukkaiden keskuudessa. Projektissa mukana olevien, mukaan lukien Alppituvan työntekijät, tulisi siis tiedostaa ja kohdata nämä mahdollisesti esiin nousevat tunnetilat ja pystyttävä reagoimaan niihin asukkaiden kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Neuvostoliittoon ja menneisyyttä käsitteleviin aiheisiin liittyy oletettavasti myös paljon hyviä muistoja, joiden kuulemista odotettiin innolla.

Muistoista voimaa -dokumentointi ja julkaisuhanke, sekä siihen liittyvät museolaukkutuokiot ja haastattelut on toteutettu kokonaisuudessaan Helsingin Diakonissalaitoksen eettisen toimikunnan luvalla. Neuvostoliittolaukun jalkautumista valmisteltiin myös yhteistapaamisissa, johon osallistui yksikönjohtaja, Alppituvan lähiesimies sekä muut hanketta

valmistelleet tahot. Tapaamisessa tuokioiden järjestäjiä kehoitettiin olemaan mahdollisimman avoimia. Aihetta ja käytäntöjä haluttiin tarkastella mahdollisimman laajalti eri näkökulmista, jotta hankkeen eettisyys olisi huomioitu ja turvattu. Konkreettisena esimerkkinä mainittakoon esimerkiksi pohdinta päihteisiin liittyvien elementtien mukaan ottamisesta; 1940-luvun viinapullon tuomiselle ei nähty estettä, sillä alkoholi ja päihteet ovat olleet yleinen ilmiö myös historiallisesti - ja miksei puhuttaisi aiheesta, joka on tuttu myös Alppituvan asukkaille.

Tuokiot päätettiin järjestää avarassa tilassa, joka toimi muutoin asukkaiden yhteistilana. Fyysisen ympäristön avoimuudella pyrittiin siihen, että osallistuminen olisi mahdollisimman vaivatonta. Tilaan olisi sekä helppo tulla, samoin kuin sieltä poistuminen tapahtuisi ilman ponnisteluja. Asukkaat, jotka eivät halunneet osallistua keskusteluun, saattoivat tarkkailla toimintaa käytävän varrelta tai istua huoneen reunamilla. Fyysisen tilan ohella henkinen tila luotiin sellaiseksi, että asukkaat saattoivat liittyä mukaan kesken tilaisuuden ja tuntee itsensä yhtä tervetulleiksi. Kesken poistuvilta ei kysytty syytä poistumiseen tai heitä ei kehoitettu jäämään. Asukkaat saattoivat myös osallistua kuuntelijoina, osa halusi pelkästään katsella ja tunnustella tavaroita, mutta osa puolestaan ei. Ketään ei painostettu toistuvilla kysymyksillä tai muutoinkaan. Henkisen tilan avoimuutta tuki myös päätös siitä, ettei tuokioiden välisenä aikana kenenkään ajatuksia kirjattu. Asukkaat saivat niin sanottua vapaata tilaa, jossa saattoivat purkaa aiheesta ja tuokiosta syntyneitä ajatuksiaan ilman, että ne menisivät heidän kotinsa seinien ulkopuolelle. Tässä kohtaa on syytä mainita yksi poikkeus, joka tuli ilmi henkilökunnan haastattelutilanteessa. Erään tapaamiskerran päätyttyä asukas, jota yleisesti luonnehdittiin disorientoituneeksi, oli hyvin intoa täynnä todetessaan: ”Mitäs me seuraavaksi tehdään?”

Koska hanke dokumentoitiin, oli muistelutilaisuuksien tallennustapoihin liittyvistä vaihtoehdoista myös tarpeen keskustella. Tallentaminen kirjoittamalla olisi sitonut liiaksi ja rajoittanut havainnointia sekä asukkaiden kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta.

Näin ollen päädyttiin äänen digitaaliseen tallentamiseen sekä siihen, että nauhoitus aloitetaan mahdollisimman nopeasti. Nauhuri saattaisi aluksi rajoittaa vapaan keskustelun syntymistä, mutta ihmisten päästyä vauhtiin nauhurin uskottiin unohtuvan. Nauhurista kuitenkin muistutettiin ja tallentamisesta kysyttiin erikseen lupa jokaisen tapaamiskerran alkaessa. Alkukeskusteluissa pohdittiin myös kuvaamista, jonka aloittamista päätettiin lykätä ainakin toiseen tapaamiskertaan.

Kukaan osallistujista ei kritisoinut teemaa, mutta toisaalta ne joita aihe ei kiinnostanut, äänestivät todennäköisesti jaloillaan eli eivät osallistuneet muistelutilaisuuksiin lainkaan. Asukkaista yksi kieltäytyi allekirjoittamasta suostumusta (liite 3) hankkeeseen osallistumisesta koskien dokumentointia. Asukkaalta ei kysytty syytä kieltäytymiseen ja hänen puheensa jätettiin litteroimatta.

5.0

Esineiden äärellä koettua

Seuraavissa luvuissa tarkastellaan hanketta siinä mukana olleiden henkilökohtaisten kokemusten kautta. Museo lähtee ulos -alaluvussa Hanna Forssell avaa ajatuksiaan siitä millaista Museolaukku -hankkeessa mukana olo on ollut Museoviraston edustajana. Asukkaiden mietteitä puretaan sekä muistelutilaisuuksissa saatujen kokemusten, kommenttien ja teemojen kautta, että niiden jälkeen toteutettujen haastatteluiden avulla. Työntekijänäkökulmaa tarkastellaan heille tehdyn haastattelun tuloksiin nojaten. Suomen Kansallisteatterin Kiertuenäyttämön osuus hankkeessa esitellään lyhyesti yleisellä tasolla ja sitä valotetaan myös näyttelijä Mi Grönlundin omana sanotuksena. Kappaleessa Dokumentoijan pohdintoja hanketta pohditaan Helsingin Diakonissalaitoksen asumispalveluiden kulttuuri- liikunta- ja taidesek-

torilla työskentelevän sosiaalialan edustajan Saija Roinisen näkökulmasta käsin.

5.1

Museo lähtee ulos – *Hanna Forssell*

Nukkekotinäyttelyn *Unelmien koti* -hankkeen yhteydessä 2010 luodut yhteydet Helsingin Diakonissalaitokseen mahdollistivat uuden, jo tuttuun yhteistyökumppaneiden kanssa toteutettavan projektin, johon oli helppo lähteä mukaan. Kosketeltavien esineiden käyttö museopedagogisissa tarkoituksissa, kuten lasten ja koululaisten opastuksissa ja työpajoissa, oli ollut osana arjen museotyötäni jo vuosia. Olin myös käynyt muutamia kertoja pääkaupunkiseudun kouluissa mukana pieniä kosketeltavien esineiden kokoelmia. Vuosien varrella olin miettinyt pääni puhki, miten museosta voisi tehdä kiinnostavan, houkuttelevan ja ymmärrettävän erilaisille oppijoille, eri-ikäisille ihmisille ja varsinkin niille, joita museot ja historia eivät jostain syystä lainkaan kiinnosta. Tiesin kokemuksesta sen, että aitojen vanhojen esineiden vaikutus on suuri ja koko museotoiminnan ydin.

Aiheena Neuvostoliitto oli kieltämättä hieman vieras, sillä Suomen Kansallismuseon kokoelmat käsittävät pääasiassa Suomen historiaan liittyvää esineistöä ja museopedagogiaa liittyvissä projekteissa oli keskitytty lähes yksinomaan jonkin Suomen historian kauden käsittelyyn. Toisaalta aiheesta kiehoi sen sopiva rajaus, ja että aihetta voitaisiin käsitellä käsitteellisemmin tunteiden ja muistikuvien kautta. Neuvostoliitto kuulosti myös sopivan ”ärsyttävältä”, jotta esille voitaisiin muisteloiden kautta saada myös negatiivis-sävytteisiä tunnelatauksia. Neuvostoliitto oli aiheena myös ajankohtainen, sillä aikakauden pidemmältä jaksolta yhä muistavat ovat jo iäkkäitä.

Esineiden kokoaminen kosketeltavaan ja mukana kuljettavaan laukkuun ei ollut aivan helppoa. Museon omista kokoelmista sain onneksi vanhan 1950-luvun matkalaukun, joita oli kokoelmissa useita. Neuvostoliittoon liittyviä esineitä ei sen sijaan kokoelmissa ollut, tai jos oli, ne olivat niin yksittäisiä harvinaisuuksia, ettei niitä voitu siirtää käyttökokoelman

osaksi. Tämä lienee aina museoissa ongelmallista kun mietitään, mitä esineitä voidaan ottaa opetus- ja käyttökokoelmaan. Toimiiko kokoelmasta vastaavan tutkijan ja yleisötoimintaa hoitavan museolehtö- rin yhteistyö? Onko esine lahjoitettu kokoelmaan nimenomaan säilytys- ja näyttelykäyttöä varten, vai voiko museo siirtää sen yleisötoiminnan osaksi omin luvin? Kosketeltavana esine luonnollisesti joutuu alttiiksi kulumiselle tai se voi mennä jopa rikki. Useimmiten se tosin ei mene (en ole kymmenen vuoden aikana rikkonut yhtään opetuskokoelman esinettä!), sillä museoesineitä käytetään aina varoen ja arvostaen. Kosketeltavien esineiden kokoelma onkin onnistuneimmillaan osa museon laajempaa kokoomapolitiikkaa, jotta kokoelman tärkeys ja olemassaolo tunnustetaan ja sen toiminnalla on selkeät linjat ja tavoitteet.

Koska esineitä ei museon omista kokoelmista löytynyt, jouduin turvautumaan lahjoituksiin, lainaamiseen ja ostamiseen. Laitoin Museoviraston sisäisille verkkosivuille mainoksen Neuvostoliitto-hankkeesta ja toivoin laukkuun lahjoituksia. Onneksi niitä tuli ja laukkuun saatiin hankkeen edistyessä täydennystä.

Tutustumiskerta oli lokakuussa 2011, mutta Helsingin Diakonissalaitoksen eettisen lautakunnan päätöstä odotellessa jouduimme siirtämään seuraavat kokoontumiskerrat vuoden 2012 puolelle. Päätimme vierailla Alppituvassa viikoittain tammikuun puolivälistä helmikuun loppuun, yhteensä viisi kertaa tai niin kauan kuin laukun kokoaminen tuntui olevan kesken, tai että muistelu oli ylipäänsä mielekästä. Viikoittain toistuvaa tapaamista pidimme hyvänä ratkaisuna, sillä tutustuminen asukkaisiin syveni tiiviiden tapaamisten myötä ja vierailustamme tuli alkutalven toistuva ja siten myös helposti muistettava rutiini. Loppuvaiheessa hanketta panimme merkille, että tilaisuudesta muodostui asukkaille merkityksellinen viikon kohokohta, jota osattiin odottaa.

Vierailu järjestettiin aina samassa paikassa keskellä palveluyksikköä sijaitsevassa ruokailu- ja televisio-tilassa. Asukkaat saivat tilaisuuden aikana juoda päiväkahvinsa, mikä oli myös yksi houkutin osallistumiselle. Tila oli ylipäänsä ainoa mahdollinen vähän

Eräs Alppituvan asukkaista totesi muistelutilaisuuden päätyttyä sen olleen viikon kohokohta, toinen osallistuja puolestaan kommentoi ajan kuluneen ”ihan suit sait vaan”.

suurempi ja tähän tarkoitukseen sopiva oleskelutila. Koska se oli avonainen tila käytävän varrella, tilaisuuden aikana ohi kulki jonkin verran ihmisiä. Ohikulkijat eivät oikeastaan häirinneet tilannetta. Tässä tapauksessa ja ryhmän huomioiden, avoin tila oli sopiva. Se antoi mahdollisuuden ohikulkijoille tulla spontaanisti mukaan ja toisaalta mahdollisti osallistujille tarvittaessa helpon poistumisen. Myöhemmin tehdyissä haastatteluissa kävi myös ilmi, että osa asukkaista kuunteli tilaisuutta kulman takana tai oman kotiovensa läheisyydessä, ja toisinaan myös rohkaistui tulemaan sieltä paikan päälle. Asukkaita ei haluttu missään nimessä pakottaa mukaan vaan osallistumisen oli perustuttava vapaaehtoiseen. Siksi myös tilaan sai tulla tai sieltä lähtyä oman halunsa mukaan. Työntekijät kävivät kuitenkin tilaisuuden aluksi henkilökohtaisesti pyytämässä asukkaita paikalle.

Jos haluaisi muistelutilaisuudelle häiriöttömän tilan, kannattaisi ehkä valita paikka, jossa on suljettava ovi. Silloin huonokuuloisempien on helpompaa keskittyä eikä tilanteen keskeyttäviä tekijöitä ole niin paljon kuin avoimessa tilassa. Pohdimme myös hankkeen aikana, olisiko muistelutilaisuuksien järjestäminen kahden kesken asukkaan kanssa kokonaisvaltaisempia heidän omissa huoneissaan. Kysyin tästä joitakin kertoja asukkailta, mutta koska saamani vastaukset tähän olivat humoristisen kaksimielisiä, pitäydyimme ryhmämuisteluissa. Ryhmässä olemisen oli kieltämättä itsellenikin luonnollisempaa ja ehkä helpompaa, sillä keskustelu virisi eteenpäin usealta suunnalta ja tunnelman ylläpitämiseen osallistuivat kaikki. Toisaalta kahdenkeskisissä muisteluissa päästään varmasti pintaa syvemmälle, sillä henkilökohtaisten muistojen esiintuomiseen ei ole ryhmän luomaa rimaa.

Itseäni hankkeessa kiinnosti oman työn laajentaminen museon seinien ulkopuolelle ja uudenlaisten yleisöjen pariin. Erilaisia ihmisiä kohtaamalla myös oma työ saa oikeat suhteet ja ehkä uutta merkitystäkin. Mielessä pyöri, miten Alppituvan asukkaat ottavat museon edustajan eli minut ja museolaukun vastaan, entä jos kukaan ei halua osallistua, osaanko olla tarpeeksi vakuuttava tai etten toisaalta vaikuta liian opettavalta. Tasapainoilu sen ajatuksen kanssa, että tämän aiheen ja esineiden äärellä ei olla minun opastettavanani vaan tärkeintä on antaa sijaa osallistujien ajatuksille ja omille muistoille, oli melkein pä haasteellisinta. Museo-opetuksen parissa työskentelevä tottuu työnsä kautta siihen, että hän avaa esineiden ja historiallisten ilmiöiden taustoja ja merkityksiä museoyleisölle, ja varsinkin koululaisten kanssa varsin opettajamainen ammattirooli solahtaa helposti ylle. Tämä oli kuitenkin tavallaan helppoa välttää siten, että en normaaliin tapaan taustoittanut hanketta niin perusteellisesti kuin yleensä, kuten hankkinut ja lukenut aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, vaan olin tavallaan melko samalla lähtöviivalla asukkaiden kanssa omien muistojeni ja tietojeni kautta. Huomasin kuitenkin, että laukkuun hankkimistani esineistä minun oli ehdottomasti tiedettävä enemmän kuin muut, sillä sitä kautta saatoin saada aikaiseksi keskustelua. Esineisiin liittyviä tarinoita myös kuunneltiin mielellään.

Suurin osa Alppituvan asukkaista on miehiä, ja siksi myös tilaisuuksiin osallistuneet asukkaan olivat yhtä naista lukuun ottamatta miehiä. Miesvaltaisen osallistujajoukon kanssa toimiminen oli varmasti haastavampaa kuin että mukana olisi ollut sama määrä naisia. Naisten kanssa olisimme varmasti luonnollisemmin ajautuneet naisille tyypillisempiin aiheisiin.

Toisaalta Neuvostoliitto-aihe oli varsin sukupuolineutraali. Koska halusin kuitenkin muutamalla kerralla nostaa esiin vähän miehisempiä muistoja, otin muistelutuokion alkuun keskustelun herättäiseksi mukanani tuomia museon opetuskokoelman kalastukseen liittyviä esineitä. Huomasin heti, että näistä oli paljon luonnollisempaa aloittaa keskustelu kuin neuvostolaukun tavaroiden äärellä.

Esineiden koskettelu ei ollut osallistujille kovinkaan luontaista vaan esineitä piti oikeastaan tyrkyttää, jotta ne otettaisiin käteen ja reilusti tunnusteltavaksi. Museoesineisiin liittyyneen vanhan ja arvokkaan esineen aura ja niiden pelätään helposti rikkoontuvan. Toisaalta iäkkäillä ihmisillä hienomotoriikka voi olla jo rappeutunut, joten ehkä pelätään, että esine tippuu. Alppituvassa esineitä ei ollut myöskään mahdollista pidellä turvallisemmin pöydän päällä, sillä osallistujat istuivat pyörätuoleissa, sohvilla ja tuoleilla kaukana pienestä pöydästä, jolla museolaukku oli avoinna. Siksi esineitä piti kierrättää osallistujalta toiselle.

Hanke vei yllättävän paljon työaika. Esimerkiksi suunnitteluun, esineiden hankkimiseen, laukun kokoamiseen, esineiden pakkaamiseen, taustatietojen etsimiseen ja matkoihin kului aikaa, joka oli luonnollisesti muista työtehtävistä pois. Tapaamiskerrat Alppituvan asukkaiden, suunnittelupalaverit työntekijöiden ja Diakonissalaitoksen kumppaneiden kanssa olivat lähes viikoittaisia, mutta ehdottomasti välttämättömiä. Ilman tiivistä yhteistyötä eivät ihmiset olisi tulleet niin tutuiksi, ja hankkeen lopputulos olisi jäänyt pinnallisemmaksi. Onneksi hankkeelle oli museossa työyhteisön tuki.

Yhdessä tekemiseen jää koukkuun, sillä työ palkitsee - käytännön museotyö voi olla myös tällaista, ja työstä on joillekin oikeasti hyötyä. Itseni mukaan lukien, sillä ihmisten kohtaamisesta esineiden äärellä tulee mieleenpainuvia hetkiä. Tilaisuuksissa jaeetaan muistoja ja kokemuksia, joista moni ei koskaan unohdu. Siksi hyvin luodusta yhteistyöstä ei kannata irrottautua hankkeen päätyttyä vaan saman kumppanin kanssa voi ideoida uutta. Helsingin Diakonissalaitoksen kanssa Kansallismuseon on helppo toimia, sillä molemmat ovat perinteikkäitä ja suuria laitoksia,

jotka myös sijaitsevat lähellä toisiaan. Helsingin Diakonissalaitoksella on hyvin monipuolista toimintaa ja se on aina arvostanut kulttuuria ja taidetta osana sielun- ja terveydenhoitoa. Valtakunnallisena keskusmuseona Kansallismuseo voisi Diakonissalaitoksen kanssa tehdyn pilotin jälkeen hyvin toimia myös muiden, jopa muualla Suomessa toimivien tahojen kanssa. Käytännön syistä lyhyet etäisyydet kumppaneihin luonnollisesti helpottavat yhteistyötä.

5.2

Asukkaat laukun äärellä

Erilaisissa hoitolaitoksissa ja palveluasumisen muodoissa elävät ihmiset kaipaavat arkeen piristystä tai jotakin normaaleja päivärutiineja rikkovaa. Poikkeukset tai säröt arjessa eivät ole sidonnaisia asukkaiden toimintakykyyn, vaan kaikilla tulisi olla mahdollisuus osallistua haluamaansa toimintaan, joka tuottaa mielihyvää tai stimuloi ajattelua. Eräs Alppituvan asukkaista totesi muistelutilaisuuden päätyttyä sen olleen viikon kohokohta, toinen osallistuja puolestaan kommentoi ajan kuluneen ”ihan suit sait vaan”.

Asukkaiden kokoonnuttua yhteistilaan annettiin heille pieni orientaatio tulevasta, jotta heillä olisi mahdollisimman selkeä kuva siitä miksi olimme yhdessä kokoonnuneet laukun ympärille. Varsinaisten tapaamisten pohjalta avautui laajemmin museoesineisiin liittyvän muistelun kiinnostavat kunkin osallistujan omassa elämässä, ja selväksi tuli minkälaiset esineet ja teemat herättivät runsasta keskustelua. Esineiden kiertäessä niiden koskettelu ja niistä puhuminen nostivat mieleen erityisiä muistoja. Näitä esiin nousseita mielenmaisemia on jaoteltu teemoihin tiettyjen esineiden mukaan.

Laukkuun valikoituivat tapaamisten myötä seuraavat esineet:

- Ilmavoimien lentäjän hattu
- Kukkuhuivi, 1970-luku
- Maatuska-nukke
- Lipputangon nuppi, aiheena sirppi ja vasara
- Meripihkahelmet

Museolaukku

Mukana kulkeva museolaukku on rajallinen kokoelma esineitä tai taideteoksia, eräänlainen tiivistys yhdestä aiheesta tai edustamastaan museosta. Muistelutilaisuudessa tärkeintä on, että esine herättää jonkin ajatuksen, tunteen tai mielikuvan, jonka voi ehkä jakaa muiden ihmisten kanssa.

- Kolme mini-ikonina: Pyhä Yrjänä, Varvara (Barbara), Pyhä Mikael
- Rintanappi Moskovan olympialaisista
- Viskilasi Neuvostoliiton merivoimilta
- Metallinen tsaikka, jossa pidetään teelasia
- Tupakkaholkkeja
- Teepurkki, metallia
- Lasten leikkiauto, Aeroflot
- Rahoja (Rupla 1905, 1909, 1917, 1919, 1938)
- Kuvia (jääkiekkjoukkue, Juri Gagarin, Lenin, Breznev)

5.2.1

Kuu, sirppi ja vasara – yleinen asenneilmasto

Tapaamisissa asukkailta kysyttiin millaisia omakohtaisia kokemuksia heillä oli Neuvostoliitosta, siellä vierailuista tai asumisesta. Toivottiin, että ihmiset jakaisivat tarinoitaan ja samalla olisi mahdollisuus havainnoida millaiseksi asenneilmasto puheen lomassa kehittyi.

Se oli suljettua, ei sitä voi ihannoida ollenkaan. En minä ainakaan ihannoi ollenkaan. Ja paljon on kipeitä asioita, ihmisiä on ollut niissä vankisairissa. Ihan siitä vaan ku ei uskonu kommunismin aatteeseen vaan usko johonkin muuhun. Ja se riitti ihan että ei vaan oo kommunisti.

[Asukas 7]

Ne vieläkin riitelee keskenään siellä, ei ne sovussa oo siellä, vanhoilliset ja uudet. Vanhoilliset ei halua uusia, ne haluaa niitä vanhoja aikoja takaisin. Niil on niitä kannattajiaakin. Sit on niitä isoja kokouksia, siellä ne mittelee keskenään. En tiedä oikein koska se loppuiskaan. Kai ku ne kaikki on vanhat on kaikki kuollu ni sit sovitaan.

[Asukas 7]

Puheet pysyivät leppoisalla tasolla. Kukaan ei liiemmin kiihtynyt, vaan päinvastoin spontaaneja ajatuksia heiteltiin ilmaan eri puolilta yhteistilaa hymyssä suin.

Kun laukusta otettiin esiin metallinen lipputan-gonnuppi, jossa olivat kuu- sirppi-, ja vasarasymbolit, ja mukana olleilta kysyttiin mitä ne toivat mieleen, vastaus oli selkeästi: ”huonot ajat”. Kommunismin aatteita ei ihannoitu ja joku jopa sanoi elämän olleen niin kontrolloitua, että heti tuli selkä kipeäksi. Maasta ei päässyt pois muuten kuin loikkaamalla, ellei ollut diplomaatti tai urheilija. Toisaalta venäläisiä pidettiin myös arvossa:

Mutta ne on puolta viksumpia ihmisiä ku nää suomalaiset, venäläiset tunnetusti.

[Asukas 5]

Ne on hyviä, joilla on sitä rahaa, ei ne tavalliset ihmiset oo hyviä.

[Asukas 3]

Eei, en minä tarkota pelekästään rahaa.

[Asukas 5]

5.2.2

Maatuskat ja kukkahuivi – matkamuistoja

Ensimmäisten laukun sisältöön ehdotettujen tavaroiden joukossa oli maatuskanukke. Nukke oli kaikille entuudestaan tuttu ja varmasti nähty tuliainen Neuvostoliiton matkoilta. Laukkuun oli laitettu myös 1970-luvulta peräisin oleva suuri musta ruusukuvioinen hartiahuivi, josta oli asukkaiden kanssa ollut puhetta edellisen tapaamiskerran aikana. Eräs asukkaista kosketteli ruusuhuivia pitkään sormiensa välissä ja piti laadukkaan materiaalin tunnusta. Hän epäili kankaan olevan villaa ja silkkiä. Paikalla ollut virolainen laitoshuoltaja näytti kuinka huivia pidetään päässä, hän taitteli ja asetteli huivia päähänsä hyvin tottunein ottein. Huivin innoittamana keskustelu liikkui luontevasti matkakokemuksiin ja muistikuviin ja ajatuksiin venäläisistä naisista. Heidän naisellisuutta korostava pukeutuminen oli pantu merkille, huomio oli kiinnittynyt minihameisiin ja korkokenkiin.

Moni oli käynyt turistimatalla Moskovassa tai Leningradissa, joka nykyään tunnetaan Pietarina.

Matkat taittuivat bussilla ja reissut olivat yleisesti kosteita. Porukassa käytiin kiertelemässä nähtävyyksiä ja varsinkin Eremitaasin museo tuli tutuksi. Pelon tunnetta ei entisajan matkoilla ollut, koska matkat tehtiin isommissa ryhmissä. Moskovon olympialaismatka sen sijaan oli erään asukkaan veljellä päätynyt paikalliseen putkaan, eikä tapahtumasta liiemmin muita muistikuvia sitten jäänyt. Tuntui olevan varsin yleistä, että suomipoika joutui kovan humalati-lan vuoksi miliisin haltuun.

Jotkut asukkaista olivat olleet rakennushommissa Neuvostoliiton aikaisessa Moskovassa. Suomesta vientituotehitti numero yksi oli sukkahousut, joita (yhtä paria) vastaan sai jopa kaksi pulloa vodkaa. Rakennushommista ja sukkahousubisneksestä saaduilla rahoilla ostettiin yleisesti viinaa, jota sai paikallisista kioskeista. Muuta ostettavaa Neuvostoliitossa ei oikeastaan ollut, tai ainakaan se ei ollut muistamisen arvoista.

Mä kävin Moskovassa, töissä seitkytluvulla. Korjattiin, punasella torilla siinä vieressä. Kremlin luona. --- ja juotiin. Viettiin sukkaa sinne, ja saatiin viinaa. Sillä sai votkapullon, sukilla, sukkahousuilla.

[Asukas 1]

5.2.3

Ruplat, klutsit ja lentäjänlakki – sotamuistoja

Erään muistelukerran aikana asukkailta tiedusteltiin oliko kenenkään perhe kotoisin Karjalasta. Haluttiin tietää oliko joku tullut Suomeen evakkona ja millaisia muistoja sota-ajan tapahtumiin liittyi. Asukas, joka oli joutunut lähtemään matkaan pienenä poikana kertoi näin:

Minä ainaki, joojoo. Laatokan rannasta, Säkkipärveltä. Ryssä vei kaikki. Siellä oli, puoleks Suomen puoleks Venäjän, ei oo enää mitään, ei oo Karjalaakaan. Ei saanu paljoakaan mukaan. Jossain maatalossa oltiin naisten kanssa. Jonku aikaa siellä oltiin.

[Asukas 5]

Ilmavoimien lentäjän hattu

Neuvostoliiton armeijan lennoston koppelakin etuosassa on komeat siivet. Lakki kiinnosti Alppituvan asukkaita, sitä haluttiin kokeilla päähän ja se päässä poseerata valokuvassa.

Teepurkki

Osa museoesineistä oli rasioissa, joista saattoi tuntea tuoksun jo ennen rasian avaamista. Tuoksu laukaisee usein muita aisteja voimakkaammin mielikuvia, tunteita ja muistoja.

Lipputangon nappi

Metallinen lipputangon nappi, jossa on *sirppi ja vasara* -symboli, toi Alppituvan asukkaiden mieleen "huonot ajat". Kommunismia ei ihannoitu ja joku jopa sanoi elämän olleen niin kontrolloitua, että heti tuli selkä kipeäksi.

Ruplia

Raha selkeästi kiinnosti ihmisiä. Seteleiden suurta kokoa kummasteltiin, arvoa mietittiin ja arvuuteltiin markoissa. Seteleihin painetut henkilöt antoivat jutun juurta. Rupla kiinnosti jopa niin paljon, että yksi livahti nästisti taiteltuna asiakkaan rintataskuun.

Laukussa oli Neuvostoliiton armeijan vaatetukseen kuulunut koppelakki. Selvisi, että lakki oli peräisin Neuvostoliiton armeijan lennostosta, sillä sen etuosassa oli komeat siivet. Lakki herätti kiinnostusta asukkaiden keskuudessa, sitä haluttiin kokeilla päähän ja poseerata valokuvassa. Keskustelu kulki siihen, kuinka yksi suomalainen sotamies vastasi kymmentä ryssä. Neuvostoliiton armeijan aseita moitittiin surkeiksi, mutta toisenlaiset oli puheet suomalaisten käytössä olleista aseista; *ukkopekot*, suomipyssyt ja konekiväärit saivat ansaitsemaansa kunnioitusta osakseen. Ennen sodan häviämistä venäläisten haukkuminen ryssäksi oli yleisempää, mutta venäläisten villiinnyttyä ja kyydin kylmetessä puheet alkoivat hiljalleen hiipua. Suomipoika mieluummin vaikenä asiasta ja nieli hiljaa tappionsa. Puheissa kuitenkin ilmoille heitettiin leikkimielisesti sanonta: ”ryssä on ryssä, vaikka sen voissa paistaisi”. Venäläistä miestä pidettiin pääasiassa samanlaisena kuin ketä tahansa muuta sotamiestä. *Sakemannit* ne vasta julmia olivat. Tekivät Pohjoissuomessa tuhojaan, tappoivat viattomia ihmisiä ja heittivät laivoista naisia mereen. Teot olivat joidenkin kertomusten mukaan julmia varsinkin Oulun seudulla ja sitä oli vaikea painaa villaisella. Suomalaisia pidettiin saksalaisten orjina, jotka joutuivat menemään saksalaisjoukkojen mukana Lappiin. Toisaalta hyvää ”Aatua” luonnehdittiin kuitenkin herrasmieheksi, joka piti huolta omasta kansastaan. Stalin oli julmuri, Lenin puolestaan hyväksyttiin, koska hän antoi Suomelle itsenäisyyden.

Eräs herroista oli ollut alle viisitoistavuotiaana Parikkalassa siltaa vartioimassa. Kun miehet olivat rintamalla ja muutenkin vähissä, oli kaikkien kynnellä kykenevien oltava maanpuolustustehtävissä. Nuorukaisen oli pidettävä aikamiesten lailla kivääriä olalla ja tarkistettava jokaiselta tulijalta paperit. Ohjeet olivat, että jos siltaa ylittävä ei suostunut pysähtymään, oli kivääri laukaistava ilmaan. Varsinaista armeijan asua ei siltavahdeilla ollut, pelkkä hattu riitti. Hatut eivät aina olleet armeijan pukuun kuuluvia, vaan milloin mitään omia päähineitä. Aidot lakit olivat menneet kuoppaan miesten mukana.

Ennen vanahaan sano ku venäläinen ryssä, ryssä on ryssä vaikka voissa paistettas. Semmonen yks mies tappaa kolome ryssä, semmonen sanonta oli. Suomalainen pärjää, hähähä, semmonen haukkuma. Mä muistan sen nuorena miehenä. Nuorena miehenä olin sillan vahtina rajalla. Siinä Venäjän ja Suomen rajalla, mä olin siellä sillon ku sota oli loppu. Mä olin siellä ku oli miehistä pula. Kaikki nuoret miehet pantiin sinne sillan vahdeiksi, kyllä mä siellä viikon päivät olin. Mähän olin alle viistoista vissiin. Ei ollu muita. Ei ollu miehiä. Sieltä tuli mies ja mä pamautin ilmaan kiväärillä ja luulin ryssäksi sitä. Minä asuin just likellä siellä siihen aikaan. Suomes mä asuin, mutta nuoria miehiä ne värväs ku miehet oli sodassa osa kuollu. Nuoret miehet pantiin sinne takarintamalle, rajalle, nii. Siellähän mä olin niinku viikon päivät vissiin. Ei ollu rahaa, muuta ku kivääri, oli siinä panokset kyllä. Mutta ei konepistoolia ollu. Konepistooli ois ollu parempi. Kätevä. Se ois ollu sillä siisti.

[Asukas 5]

Arkiset asiat kuten raha ja tupakka herättivät paljon keskustelua. Niistä puhe virisi vapaasti yli varsinaisen aiheen rajojen. Puheita ei rajattu, vaan oli jopa toivottavaa, että ihmiset vaeltelisivat aiheesta toiseen mieltensä mukaan. Raha selkeästi kiinnosti ihmisiä, seteleiden suurta kokoa kummasteltiin, arvoa mietittiin ja arvuuteltiin markoissa. Seteleihin painetut henkilöt antoivat jutun juurta. Rupla kiinnosti jopa niin paljon, että yksi livahti nätisti taiteltuna asukkaan rintataskuun. Rahoja kutsuttiin nimellä lehmänahat, pienempiä seteleitä nimitettiin oravannahoiksi. Yksi asukkaista kertoi olleensa töissä Katajanokan rahatehtaalla painamassa metallilaaotoista Suomen rahaa.

Täällä on toinen raha ja tää on vuodelta 1938 ja tää on kolme ruplaa. Ja täs on venäläinen tai neuvostoliittolainen sotilas ja sitte siellä on sirppi ja vasarasymboli, ja samalta ajalta suomen raha. Tää on kymmenen markkaa, joo ja 1939 ja sama

vuosi... sota alkaa. Laitetaanko vähän kiertämään.
[Forssell]

Eräs mukana olleista, vuonna 1922 syntynyt mies nimitti itseään paikan ainoaksi ulkolaiseksi. Hän oli syntynyt Viipurissa, joka silloin kuului Suomelle, mutta josta sittemmin tuli osa Neuvostoliittoa. Viipuri oli silloin suuri kaupunki, kuten Helsinki ja sieltä oli 88 kilometriä ”Leninkraatiin”. Hän kertoi sodan alettua tulleensa Suomeen samaan aikaan kuin kaikki muutkin suomalaiset, tulivat sieltä yhdessä koko läjä. Viipurista porukkaa evakuoitiin Helsinkiin toisin kuin Karjalasta, josta ihmisiä päätyi paikkakunnille eri puolille maata. Matkaan lähdettiin perheen kanssa, alta 15 -vuotiaana kun ei vielä oltu aviossa. Myöhemmin kotitalo oli sodan melskeessä palanut raunioiksi.

Rahan lisäksi ihmisiä puhutti paljon kaikille tuttu tupakka. Mahorkasta mainittiin heti ensimmäisellä kerralla ja sen ajateltiin olevan oleellinen osa Neuvostoliittolaukkua. Tupakkaa ja erilaisia poltteluvälineitä muisteltiin ja kuten sanottu, löytyi rakkaalle lapselle monta nimeä: Jymy, Työmies, Kerho Kakkonen, Dixie ja Saimaa olivat monelle tuttua tavaraa. Filtrittömiä savukkeita oli tapana polttaa klutsista eli holkin kautta. Holkkeja valmistettiin luusta, muovista tai puusta ja niitä sai eripituisina. Yleiset tytöt tykkäsivät polttaa pitkistä klutseista, joidenkin mielestä se näytti fiinimältä. Armeija-aikoina miehet kierrättivät vesipiippua, josta sai ottaa yhden savut, kahdet jos tupakkaan oli oikein kova hinku.

5.2.4

Lapsuusmaisemat

Lapsuuden muistot liittyivät pitkälti sota-aikaan, mutta joitakin yksittäisiä lapsuuden muistoja esiintyi irrallaan varsinaisesta teemasta. Lapsuuden muistoihin asukkaat viittasivat seuraavaan tapaan:

Meil oli ajuriliike Viipurissa. Mun vajalla oli ajuriliike Viipurissa. Siellä oli hevosia, ei autoja ollenkaan. Ajuriliike, hevosvehe. Asiakkaita riitti, niinku nyt autoille. Mä olin sillon pieni, mutta kumminki

näin oli. En o käynny siellä sen jälkeen ku muutin Suomeen. Vajja läks ajoissa lätkimään sieltä. Tuli Savonlinnaan. Niin sota ku sytty ni se läks lätkimään sieltä. Kauppiaaks ryhty. Kalaa meni ja kalakukko meni hyvin kaupaksi, siihen aikaan. Menee vieläkin kalaa.

[Asukas 5]

Lapsuus on melekein kaikilla, jos on hyvä lapsuus niin turha siitä on keskustella. Niin, en minäkään sun lapsuudesta kysy, niin että onko sinulla äiti hyvä ja mitenkä isä katso polvella ja niin edelleen. --- Se on mennyt ja ollu. Ku molemmat on kuolleita vanhemmat ja niinku aika hyvin oon sanonu, niin yksi sisarkin on kuollu. Arvaapa mitä, ne surulliset ajat on menny ohi ku vanhemmat on kuolleet. Ihan normaalia.

[Asukas 4]

Minä en haluais ikänä kertoa mun lapsuudesta. Enkä elämästä, koska se on ollu aivan kauheeta. Te menisitte aivan mykäksi jos mä kertoisin. En halua kertoa. Se on ollu kurjaa. Suoraan sanottuna sairaanloista, niinku varmaan tajuatte sitten mitä mä tarkoitan. --- Joskus kun tulee mileen jotakin vanhoja juttuja sieltä, ni mä äkkiä muistelen jotakin koiraa, sitä Pampulaa, sitä joka ottaa puput se koira ja kun mä otan sen siihen, ni siihen mä sitten nukahdan. Ku väkisinkin tulee ne muistot, ikävät muistot. Sitte jos te jotain yleistietoutta antaisitte ni se ois hyvä kans. Ni vähän oppis jotain. Näin vanhanakin voi vielä ajatella jotain, jotain asioita.

[Asukas 3]

Kahdesta viimeisestä tarinasta käy hyvin ilmi, etteivät kaikki halunneet palata lapsuusmuistoihin. Lapsuuteen kuuluva aika oli ehkä käsitelty ja hyväksytty osana menneisyyttä, toisaalta siellä saattoi olla asioita, joita ei tietoisesti haluttu palauttaa mieleen. Näitä ihmisiä ei pyydetty syventymään kertomaansa, eikä heille esitetty täsmentäviä kysymyksiä, vaan heidän sanomaansa kunnioitettiin sellaisenaan.

Kukkahuivi

Eräs Alppituvan asukkaista hipelöi pitkään 1970-luvulta peräisin olevaa mustaa, ruusukuviosta huivia. Hän piti laadukkaan materiaalin tunnusta ja arveli huivin olevan villaa ja silkkiä.

Tupakkaholkkeja

Tupakka puhutti paljon Alppituvan asukkaita. Mahorkka mainittiin heti ensimmäisellä tapaamiskerralla ja sitä pidettiin oleellisena osana Neuvostoliitto-laukkua. Filteritömiä savukkeita oli tapana polttaa klutsista eli holkin kautta. Holkit valmistettiin luusta, muovista tai puusta.

Viskilasi Neuvostoliiton merivoimilta

Museolaukussa oleviin esineisiin sai ja oli toivottavaakin koskea. Esineiden pintaa sai silittää ja niiden painoa tunnustella. Lähestymistapa on erilainen kuin museossa, jossa esineet ovat lasin tai nyörin takana koskemattomissa.

Meripihkahelmet

Kosketeltavien esineiden avulla avautui moniaistisia elämyksiä. Esineiden tunnustelu stimuloi mieltä ja tukee muistamista. Historia tulee todeksi ja uusia kysymyksiä herää.

5.2.5

Asukkaiden kokemuksia hankkeen jälkeen

Alppituvan asukkaiden mielipide hankkeeseen saatiin haastattelemalla osa muisteluhetkiin osallistuneista tapaamisten päätyttyä. Semistrukturoidut haastattelut toteutettiin keskustellen asukkaan kanssa henkilökohtaisesti tai kaksi asukasta kerrallaan. Mielipiteitä ja kommentteja esitettiin myös varsinaisten tapaamisten aikana kun osallistujia kiitettiin kyseisellä kerralla mukana olosta ja toivottiin tervetulleiksi seuraavaan tilaisuuteen. Eräs mukana olleista totesi leikkisästi nauraen: ”Minulle ei varmaan sovi. Minä en pääse täältä. Minut on tuomittu tänne ikuisiksi ajoiksi. Mutta tässä oli ainut iloisuus viimeisen viikon aikana.” Samainen asukas kertoi myös pitävänsä lukua siitä, että kaikki varmasti tulisivat paikalle myös seuraavalla kerralla.

Jälkikäteen tehdyissä haastatteluissa pyrittiin selvittämään muun muassa asukkaiden ennakkoodotuksia museolaukkutapaamisiin, heidän omaa kulttuuriharrastuneisuuttaan sekä yleisiä mielipiteitä museotoiminnasta ja tuokioiden järjestämisestä. Kysymykset annettiin asukkaille paperilla, vaikka niihin ei haastatteluhetkellä palattu. Haastateltavien mielipiteet pyrittiin saamaan esiin keskustelemalla vapaamuotoisesti.

Tuntui olevan niin, että juuri minkäänlaisia ennako-oletuksia ei asukkaiden keskuudessa ollut suhteessa hankkeeseen, vain uteliaisuutta tulevaa kohtaan. Tuokioiden käynnistyttyä niihin osallistuminen tuntui heidän sanoin kivalta tai miellyttävältä ja eräs asukkaista sanoikin olleensa aina ensimmäisenä paikalla odottamassa tilaisuuden alkamista. Osa toivoi, että muistelukerrat olisivat olleet pidempiä ajallisesti, mutta myös jatkuneet pidempään kuin viisi kertaa. Osa oli myös sitä mieltä, että yhdessä puhuminen oli mielekästä ja omia muistoja uskalsi hyvin tuoda julki isossakin ryhmässä, kun kyse oli Alppituvasta. Eräs mainitsi, että kahden kesken olisi ollut mahdollista kertoa myös salaisuuksia. Yleisesti ottaen yhteisen tekemisen merkitys korostui asukkaiden vastauksissa.

Yhteneviä ajatukset olivat siitä, että yhteiset tuokiot, esineiden kautta muisteleminen ja tarinoiden jakaminen herättivät muistoja. Kaikki eivät kokeneet saavansa varsinaista hyötyä tai eivät olleet asiaa ainaakaan niin ajatelleet, mutta mukava oli ollut. Aihetta kuitenkin pidettiin yleisesti ottaen mielenkiintoisena ja joillekin tuokioiden myötä tarjoutui mahdollisuus oppia uutta. Eräs asukas sanoikin, että aina, vanhanaikin halua oppia ja tietää jotakin, vaikka asiat samantien unohtaisikin. Hankkeen aikana jotkut esimerkiksi lapsuudesta mieleen tulleet ajatukset olivat ikäviä, mutta toisaalta myös kaipuuta lapsuuden maisemiin saattoi esiintyä. Ikävistä ajatuksista huolimatta kiinnostus oli niin suuri, että muisteluhetkissä käynnistyneet mietteet eivät estäneet osallistumista seuraavalla kerralla.

Kulttuuriharrastuksia asukkailla oli ollut aikaisemmin nykyistä enemmän. Näistä mainittiin esimerkiksi lukeminen, joka oli käynyt haasteellisemmaksi iän myötä. Nykyiseltään kulttuuriharrastukset olivat kaventuneet lähinnä musiikin kuunteluun, tv:n tarjontaan sekä Alppituvalla järjestettyihin tapahtumiin. Museoon kohdistuvat mielipiteet olivat osan kohdalla jyrkähköt ja toimintaa pidettiin jopa täysin turhana ja tuhlailevana. Kuitenkin museon jalkautumiseen ja ihmisten pariin tulemiseen suhtauduttiin suopeammin ja se oli myös vahvasti mielipiteensä ilmaisseen asukkaan mielestä ”aivan toinen juttu”. Myös eräs jota museotoiminta kiinnosti, oli sitä mieltä, että museon jalkautuminen oli hyvä asia. Se, että esineitä pääsi omin käsin koskettelemaan, tuntui olevan huomattavasti mielekkäämpää kuin pelkkä katselu ja kuuntelu. Vaikka aikaa tuntui olevan viljalti ja tuokioiden jatkoa toivottiin, eivät kaikki olleet valmiita lähtemään vierailulle museoihin – osittain aikaan, osittain johonkin muuhun syyhyn vedoten.

Vanhat tavarat kiinnostaa, kyllä. Semmosia mitä ei oo ikinä nähny. Ja se on se vetonaula, niin. Ja ku museoon menee siellä pitää olla aikaa. --- Se oli hyvä että tulit paikalle, kyllä. Ei tarvi lähteä sitte Kansallismuseoon, siellä saattas olla jonojakin. Se on hyvä kun tulet tänne, se on ihan

paikallaan. Ja ei oo kiirettä mihinkään.

[Asukas 4]

5.3

Kulttuuri tulee työpaikalle

Hankkeen ajateltiin lähtökohtaisesti edistävän työhyvinvointia kulttuurin keinoin. Siihen osallistuvien museo- ja sosiaali- ja terveysalan henkilöstön ammatti-identiteetin uskottiin laajenevan ja lujittuvan, kun he saavat olla mukana hankkeen toimijoina ja toteuttajina ja kokea kuinka yhteisössä ja asukkaiden keskuudessa tapahtuu voimaantumista. Hanketta toteutettaessa henkilöstön ja asiakkaiden roolitus muuttuu, mikä tekee työstä vaativampaa, mutta myös palkitsevampaa. Työssä jaksaminenkin lisääntyy. Seuraavassa tarkastelemme käytäntöä Alppituvan työntekijöiden näkökulmasta.

Mukana museolaukkutilaisuuksissa oli asukkaiden lisäksi vaihteleva määrä henkilökuntaa. Henkilökunnan osallistuminen oli toivottavaa, sillä asukkaat saattoivat tarvita tilaisuuden aikana avustusta käytännön asioissa kuten esimerkiksi pyörätuolin siirtämisessä tai kahvitarjottimen kuljettamisessa. Suurin apu henkilökunnasta oli tulkkauksessa silloin jos kommunikointi oli vaikeaa. Eräissä tapauksissa asukas ei pystynyt juurikaan tuottamaan ääntä, mutta saattoi kirjoittaa paperille mieleen muistuneen asiansa tai kommenttinsa. Henkilökunnan edustaja luki kirjoitetun ääneen muulle ryhmälle. Kyseisen asukkaan kohdalla avustaminen oli tärkeää, sillä hän osallistui suurimpaan osaan tuokioista ja oli mukana hyvin aktiivisesti. Ilman henkilökunnan apua osallistuminen olisi jäänyt pelkkään kuuntelemiseen. Osalle asukkaista piti asiat toistaa useaan kertaan huonon kuulon takia. Asukkaiden avustamisessa työntekijät ovat kullan arvoisia, sillä jos muistelutilaisuuden vetäjä joutuu itse myös avustamaan, tilaisuudessa kuluu tähän helposti paljon aikaa, tilanteen intensiivisyys katkeaa ja osallistujat eivät välttämättä osallistu tasa-arvoisesti.

Alppituvan työntekijät ottivat vaihtelevasti kantaa käsiteltäviin aiheisiin pystytellen pääasiassa taustalla.

Työntekijöille ei esitetty kysymyksiä, mutta osallistuminen oli sallittua. Esimerkiksi eräs henkilökunnan jäsen oli kotoisin Virostä, joten hänellä oli omakohtaista kokemusta Neuvostoliitosta. Hän ei kuitenkaan muuten tuonut muistojaan julki kuin yhden kerran havainnollistamalla koko ryhmälle kuinka monella tavalla kukkahuivin voi sitoa päähän ja hartioille. Koska ryhmän koko oli varsin suuri, työntekijät saattoivat rohkaista asukkaita sanomaan ajatuksensa ääneen tai osasivat kysyä tuntemiltaan henkilöiltä heille suoraan kohdistettuja kysymyksiä.

Henkilökunnan haastatteluissa kävi ilmi, että museolaukkutilaisuudet olivat myös heille mukavia tapahtumia tavallisen työarjen keskellä. Tilaisuuksia ei koettu myöskään liian aikaa vieviksi tai raskaiksi, vaan niihin oli aina ollut mahdollista osallistua myös työntekijöiden. Neuvostoliitto-aihekin koettiin kiinnostavaksi ja onnistuneeksi esimerkiksi siitä syystä, että aiheeseen liittyi paljon esineistöä, jotka ovat nykyisyydestä kadonneet. Samalla kuitenkin todettiin, että keskustelua voi saada aikaiseksi oikeastaan minkä tahansa vanhojen tai vaikka uusien esineiden kautta. Esineiden kautta heräteltävä muistelu myös koettiin helpoksi tavaksi synnyttää yhteistä ryhmäkeskustelua, ja tapaa oli museotyöntekijän käytyä kokeiltu myös omin voimin. Tämän innoittamana eräs Alppituvan työntekijöistä oli yhtenä talvipäivänä tuonut mukanaan modernit suksensa asukkaiden yhteistiloihin. Niitä ryhdyttiin yhdessä ihmettelemään, koska ne erosivat niin paljon vanhoista asukkaiden tuntemista suksista.

Täs kerran ku mä olin suksilla duunissa niin tota otin sukses tonne esille ja sitten ihan että tutkittiin millasia sukses nykyään on ja miehillä tuli kauheesti juttua siitä että.. siis hiihtäminen on kans sellanen suomalainen juttu, et sitä on kaikki tehneet. --- joo tänne otin, ja siis voi olla että mä sain tosta teidän museosalkusta tällasta ideaa, että mä kannankin tuolta pukukopilta sukses tänne alas ja esittelen niitä. Se oli kauheen mielenkiintosta. Siinä ne tutki niitä ja mä selitin mitkä hienot nanotekniikkasukset mulla on ja ne

ei paina mitään ja sauvat ei paina yhtään mitään ja onpas monot kummallisen näkösiä ja ne alko muisteleen niitä vanhoja hikilankkuja ja sitä ja tätä ja tota. Millä mistäki mäestä laskettiin ja.. Joo siis kyllä mikä tahansa tollanen vanha esine mikä liittyy vahvasti ihmisten elämään.
[Työntekijä 1]

Edellisestä käy ilmi, että työntekijöiden suhtautuminen arjen rutiineista poikkeavaan ohjelmaan oli myönteistä. He myös kertoivat odottaneensa hankkeen käynnistymistä avoimin mielin ilman ennakkoluuloja. Tuokioiden myötä inspiraatio oli myös tarttunut ja levinnyt sen myötä, kun oli nähty käytännössä kuinka vaivattoman tuntuista muisteluhetkien toteuttaminen oli. Osa harmitteli, etteivät työvuorot sattuneet aina samaan aikaan muistelutuokioiden kanssa. Työntekijät myös ilmaisivat kuinka työn aikaan saamat rutiinit saattavat aiheuttaa sen, ettei erilaisten kulttuuritapahtumien tai vastaavanlaisten toimintojen järjestäminen tule mieleen.

Niin ja ollaanhan me puhuttu siitäkin et melkein jokaisella on varmaan kotonakin sellasia vanhoja esineitä mitä voi tuoda tänne, et tommosta ideaa en mä ollu ainakaan tajunnu aikasemmin ennen ku te tulitte tänne. --- et voitais me ihan hyvin työyhteisönkin kanssa miettiä joskus jotain että tota mitä on sellasia esineitä jotka ihan varmasti tuo meille kaikille ja varsinki heille niitä muistoja. --- joo kyllä ihan totta, kyllä saa uusia ideoita, ku saattaa itellä lyödä ihan tyhjää, vaikka voi olla ihan helppojakin keksiä.
[Työntekijä 2]

Keskustelussa työtiimin kanssa kävi myös ilmi, että esineillä saattoi olla välineellinen arvo asukkaankanssa tapahtuvan vuorovaikutuksen helpottamisessa. Heidän mukaansa ei ole itsestään selvää, että ihmisen lähelle voi mennä ja aloittaa puhuminen jostakin asiasta. Näin konkreettinen esine tarjosi ikään kuin tekosyy aloittaa puhuminen, jonka jälkeen oli vaivatompaa puhua muistakin asioista. Usein tällaisissa

tilanteissa keskustelu lähti etenemään luonnollisesti ja mukaan saattoi liittyä myös muita asukkaita.

Työntekijöiden suhtautuminen oli erittäin positiivista. Se oli yllättävää, sillä vuonna 2010 Helsingin vanhuspalveluyksiköissä tehty kartoitus listasi useita taide- ja kulttuuritoiminnan esteenä olevia asioita työntekijän näkökulmasta, muun muassa arjessa esiintyvän kiireen, puuttuvan tietotaidon, rahan vähyyden ja sopimattomat tilat (Varho & Lehtovirta, toim. 2010, 71–73). Näistä seikoista yksikään ei tullut esille Alppituvan työntekijöiden haastatteluissa. Helsingissä tehdyssä kartoituksessa keskityttiin kuitenkin enemmän taiteen tuomiseen hoitokoteihin kuin historian ja kulttuurin, mistä tämän hankkeen museolaukussa oli enemmän kyse. Olisiko niin, että esineiden kautta muistelu on suhteellisen helppoa viriketoimintaa, eikä vaadi taiteen tapaan luovuutta ja ideointia, joka voidaan kokea ennako-oletuksena vaikeaksi? Esineiden kautta tapahtuu vain muistilokeroiden kaivelua.

5.4

Kansallisteatterin kiertuenäyttämön edustajan näkökulma – Mi Grönlund

Suomen Kansallisteatterin edustaja, näyttelijä Mi Grönlund, oli mukana hankkeessa tutkiakseen teatterin liittymismahdollisuuksia siihen myöhemmässä vaiheessa. Yhteistyön seurauksena hän järjesti myös Mustat Silmät -yhtyeen vapaaehtoiskeikalle Alppitupaan asukkaita ja henkilökuntaa viihdyttämään. Grönlund kuvaa hankkeeseen osallistumistaan ja siitä syntyneitä mietteitään seuraavasti:

Olen mukana Kansallisteatterin kiertuenäyttämön työryhmässä. Kiertuenäyttämön päätuotanto vuosina 2012–2013 paneutuu suomalaisten ikäihmisten Neuvostoliittoon liittyviin muistoihin, mielikuviin ja kokemuksiin. Tähän tuotantoon liittyen osallistuin Alppituvassa kevättalvella järjestettyyn Neuvostoliitto-aiheisiin muistelu- ja keskustelutilaisuuksiin. Kansallismuseon keräämä neuvostoaiheinen museosalkku sisälsi kiinnostavia esineitä Neuvostoliiton ajoilta ja ruokki näin hyvällä tavalla keskustelua. Päällimmäi-

Kiertuenäyttämön Neuvostoliitto

Jussi Moilan *Neuvostoliitto – tarina Uskosta* on kertomus kolmen suomalaisen sukupolven suhteesta Neuvostoliittoon. Se sai ensi-iltansa Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Viikissä syyskuun alussa 2012. Suomen Kansallisteatterin Kiertuenäyttämön esitys kiertää palveluiloissa ja hoivakodeissa eri puolilla Suomea. Kuvassa näyttelijät Ilja Peltonen ja Mi Grönlund.

senä tapaamisista jäi mieleen hyvä ja lämmin tunnelma. Moni asukkaista osallistui jokaiseen tapaamiseen ja osa heistä osallistui myös aktiivisesti keskusteluun. Muisteltiin mm. Neuvostoliittoon tehtyjä matkoja, ihmisiä, urheilua, ruoka- ja tapakulttuuria, maan historiaa ja poliittisia tapahtumia. Joillakin oli myös sukulaisia naapurimaassa. Tapaamiset olivat mielestäni onnistuneita ja vaikka välillä osallistujat olivat vähäpuheisia, he kuitenkin kiinnostuksella kuuntelivat. Myös minulle henkilökohtaisesti oli tärkeää, että sain vieraila Alppituvassa ja kohdata tasa-arvoisesti näitä ihmisiä. Parhaimpia hetkiä oli yhteisen huumorin löytyminen tai tunteita herättävien muistojen esille tuominen. Itse olisin kaivannut muisteluihin vaikkapa hyvää venäläistä musiikkia taustalle, joka olisi vielä mahdollisesti vapauttanut tunnelmaa. Moni kyseli usein seuraavasta tapaamiskerrasta ja asukkaat tuntuivat usein olevan sitä mieltä, että tapaamiset olivat liian lyhyitä. Vahvasti minulle jäi sellainen olo, että tällaiset arjesta poikkeavat tapahtumat virkistävät ja kohottavat monien asukkaiden mielialaa sekä herkistävät hyvällä tavalla myös katsomaan, kokemaan, tuntemaan ja muistamaan. (Mi Grönlund)
Kansallisteatterin kentällä tapahtuva työskentely aiheen parissa alkoi huhtikuussa 2012. Työryhmä vierailee museolta lainaamansa Neuvostoliittoesineitä sisältävän laukun kanssa eri sosiaali- ja terveyden-

huollon yksiköissä tapaamassa ikäihmisiä ja kuulemassa heidän tarinoitaan. Teatteriammattilaisista koostuvan työryhmän lähestymistapa tuokioiden toteutukseen on hieman erilainen ja luontevaa onkin, että kukin tekee toiminnasta oman näköistään. Kiertuenäyttämön työryhmä tähtää syksyllä ensi-iltansa saavaan Neuvostoliittoaiheiseen esitykseen, joka lähtee kiertueelle palveluiloihin ympäri Suomen. Kiertueesityksen ensi-ilta oli 4.9.2012 Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Viikissä, kantaesitys Kansallisteatterin Willensaunassa 11.11.2012.

Toiminta tukee kiertuenäyttämön tavoitetta mahdollistaa marginaaliin jäävien ihmisten äänen kuuluminen yhteiskunnallisessa keskustelussa taiteen keinoin. Työryhmä rakentaa esitykset vuorovai-
kutuksessa sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköiden asukkaiden ja henkilökunnan kanssa jalkautumalla laitoksiin ja järjestämällä työpajatoimintaa. Nyt käsillä olevasta Neuvostoliitto-projektista Kiertuenäyttämö raamittelee näin:

Neuvostoliitto oli paitsi valtava naapurivaltiomme, myös tärkeä osa Suomen ja suomalaisuuden historiaa. Yhdelle se oli vihollinen, toiselle kauppakumppani ja elinehto, kolmannelle ihanneyhteiskunta. Se katosi nopeasti maailmankartalta, mutta jatkaa olemassaoloaan mieltemme ja muistojemme sopukoissa. *Neuvostoliitto*-projektissa pohditaan, millä tavalla

Neuvostoliitto elää tällä hetkellä osana suomalaisten mielenmaisemaa. Lisäksi herätellään keskustelua sukupolvien välisen kohtaamisen sekä hyvän vanhuuden teemoista. (Kansallisteatteri, verkkosivu.)

5.5

Dokumentoijan pohdintoja – *Saija Roininen*

Alkujaan pidin suurimpana uhkana hankkeen onnistumiselle asukkaiden osallistumishalua ja heidän innostamistaan yhteisiin tuokioihin. Olin henkisesti valmistautunut siihen, että saataisimme pahimmassa tapauksessa muistella Neuvostoliittoa keskenämme. Yhdenkin asukkaan läsnäolo olisi ilahduttava työvoitto, eikä lainkaan vähäpätöisempi tilaisuus kuin sellainen, joka saavuttaisi suuren yleisön suosion. Valitettavan usein toiminnan kannattavuutta mitaankin siihen osallistuneiden määrän mukaan, eikä sen kuinka merkityksellisenä tapahtuma saattaa näyttyä yhden ihmisen kohdalla. Toisin sanoen yhden ei tulisi joutua kärsimään toisten haluttomuudesta osallistua. Arvelin myös aiheen olevan siinä mielessä herkkä, että jos tunteet kuohahtaisivat, saattaisi se aiheuttaa asukkaiden keskuudessa tiukkaa sanailua ja tulevista tapaamisista poisjättäytymistä. Kaikki ennalta asettamani epäilykset osoittautuivat kuitenkin aiheettomiksi, sillä jo ensimmäisellä kerralla asukkaita ja henkilökuntaa oli mukana suuri osa sillä hetkellä paikalla olleista ja teemakin tuntui solahtavan varsin luontevasti. Mukana olivat osallistuvat aktiivisesti puhuen, kommentoien ja tarinoita kertoen, ilmassa oli kiitettävä vireystila.

Alppituvan henkilökunta toimi esimerkillisesti asukkaiden aktivoimisessa ja tuokioiden käytännönjärjestelyiden tukemisessa. He kävivät ennen kutakin tilaisuutta henkilökohtaisesti muistuttamassa asukkaita ja nostivat näin osallistumisintoa sekä takasivat sen, että tapaamisen ajankohta ei jäänyt pelkän seinällä olevan ilmoituksen varaan. Lisäksi näytti siltä, että arjesta poikkeavaa toimintaa tai asumisyksikköön kuulumattomia henkilöitä ei nähty millään tavalla rasitteina arjen toiminnoille. Alppituvan työyhteisö päinvastoin suhtautui positiivisella uteliaisuudella

ja avoimin mielin hankkeen toteuttamiseen sen kussakin vaiheessa. Myös asukkaat tervehtivät meitä iloisesti, ilmapiiri oli varsin lämmin ja vastaanottava.

Näkemykseni mukaan oleellista tuokioiden järjestämisessä, toteuttamisessa ja niissä onnistumisessa oli myös Forssellin laaja historian tuntemus ja ammattitaito. Hänen aikaisempi sosiaalialan tutkintonsa ja alan työkokemus takasivat hänen luontevan paikkansa hankkeessa mukana olevana museon edustajana. Hänen selkeä, rauhallinen olemuksensa ja tilannetajuinen verbaliikkansa vaikuttivat suotuisasti tuokioissa valinneeseen vireystasoon ja tunneilmastoon. Uskon myös, että sopivan humoristinen suhtautuminen on tärkeää turhan jäykkyyden välttämiseksi ja ilmapiirin vapauttamiseksi. Oma läsnäoloni oli myös perusteltua, sillä asukaskunta oli minulle työni puolesta ennalta tuttua. Vaikka olin mukana dokumentoijan roolissa, osallistuin aktiivisesti tuokioihin esimerkiksi rohkaisemalla ihmisiä liittymään tilaisuuteen, ojentaen esineitä asukkaalta toiselle tai esittämällä lisäkysymyksiä heidän muistellussaan ja kertoessaan tarinoita, joita kumpusi sieltä mihin mieli liikkui.

Kullakin kerralla aloitimme esittäytymällä ja toivottamalla läsnäolijat tervetulleiksi. Näin pyrimme tulemaan mahdollisimman tutuiksi ja välttämään heikosti muistavien parissa ihmettelyä siitä keitä heidän yhteistilaansa oli laukun kanssa saapunut. Saatoimme myös kysyä muistivatko he keitä olimme. Tähän joku asukkaiden joukosta totesi: ”No te olette sieltä museosta ja teillä on siellä laukussa sitä vanhaa tavaraa ja niitä nukkeja.” Vaikka maatuskanuket eivät olleet mukana koko aikaa, ne muistettiin oleellisena osana laukun sisältöä. Tuokioiden lopussa muistin kiitellä asukkaita mukanaolosta ja siitä, että he jakoivat arvokasta tietoaan meille, joiden ikärasitteena oli tietämättömyys käsillä olevista asioista.

Asukkaat kertoivat yleisesti ottaen muistoistaan melko lyhyin puheenvuoroin. Joskus joku innostui puhumaan aiheesta pitkään, toisella kerralla sama henkilö saattoi olla enimmäkseen hiljaa. Keskustelu pyrittiin pitämään mahdollisimman avoimena, eikä sitä liiemmin rajattu jutun lähtiessä rönsyilemään

Ajatus kulttuuritoiminnan hyvinvointia tuottavista vaikutuksista vahvistui mielessäni edelleen ja näen sen vankan jalansijan asukas- ja asiakasnäkökulman lisäksi myös työhyvinvoinnin lisääjänä.

ohi teeman. Tämä oli mielestäni tuokioissa erityisen hyvää, sillä vapaa assosiointi johdatteli keskustelua ennalta arvaamattomille alueille. Tästä esimerkkinä mainittakoon laukusta löytynyt asukkaiden joukossa kiertämässä ollut vanha kalastuksessa käytetty väline, jonka eräs asukas mutkien kautta yhdisti maalaistaloon ja suureen aitan avaimen. Pian ajatukset kuljettivat heinäladon olkipatjalle maalaistalon neidon kanssa hauskaa pitämään. Tämä on loistava esimerkki siitä, kuinka muisteluesineet voivat virkistää mieltä ja käynnistää ajatusprosesseja maalaisten ajatuksiin uudenlaisia kuvia ja maisemia, joita päivän aikana normaalisti ei tulisi mietittyä. Unohdetuista mielen sopukoihin painautuneista muistoista on näin iloa sekä itselle, että niistä on hauskoja tarinoita toisille jaettavaksi.

Yleisesti tarinat ja puheet muistoista olivat hyviä, tai ne esitettiin tavalla joka ei ollut raskas tai tuomitseva. Ikävistä tai surullisista muistoista puhuminen oli vähäisempää ja silloin kun niistä keskusteltiin, pysyi keskustelun taso kuitenkin kevyenä. Tämä oli ennako-olettamusten mukaan hieman yllättävää, sillä toisin kuin olin ajatellut, tunteita kuohuttavaan aiheeseen suhtauduttiinkin rehdisti ja jopa humoristisesti. ”Ryssittelyä” ei muutamaa kommenttia lukuun ottamatta juuri esiintynyt, eikä itänaapuriin kohdistuvaa vihaa muutoinkaan lietsottu. Ainoat hetket jolloin tällaista sanoitusta tuotiin julki, oli teeman ollessa sota-ajat ja evakoksi joutuminen. Jälkikäteen henkilökunnan kanssa toteutetussa yhteishaastattelussa pohdittiinkin, että olisiko aika, matkustelu ja maahanmuutto tehnyt tehtävänsä asenteiden pehmentymisessä.

Hankkeessa mukanaolo on ollut hyvin antoisa kokemus, mutta samalla myös vaatinut osansa. Valmistelevat tapaamiset, tilaisuuksien toteuttaminen, puhumattakaan äänitallenteiden auki kirjoittamisesta

ja tämän raportin valmistumisesta ovat vieneet kiitetävän määrän työtunteja. Asukkaiden haastattelut olivat myös pääasiassa vastuullani, jotta mielipiteet olisivat mahdollisimman avoimia koskien museotoimintaa ja hankkeen toteutusta. Siitä huolimatta, että dokumentointi kokonaisuudessaan on ollut oletettua työläämpää, on se ollut varsin kannattava ja ammattillisesti rikastuttava kokemus. Yhteistyö Suomen Kansallismuseon ja Suomen Kansallisteatterin kanssa sujui niin ikään hyvässä hengessä ja harmoniassa ja uskon kumppanuuden rikastuttaneen kaikkia osapuolia. Ajatus kulttuuritoiminnan hyvinvointia tuottavista vaikutuksista vahvistui mielessäni edelleen ja näen sen vankan jalansijan asukas- ja asiakasnäkökulman lisäksi myös työhyvinvoinnin lisääjänä.

6.0

Vinkkejä museosalkun kokoamiseen ja muistelutilaisuuksien järjestämiseen

- Museon kokoelmista ei läheskään aina löydy täydennystä kosketeltavien esineiden kokoelmaan. Yritä silti. Oikean museoesineen merkitys ainutlaatuisuudessaan on osallistujille suuri ja vaikuttava.
- Valitse salkun näkökulma: teetkö opetussalkun koululaisille vai muistelusalun ikä-ihmisille? Mikäli esineiden avulla opetetaan historiaa, esineiden taustatietoihin, valmistustekniikkaan ja käyttöyh-

teyteen on paneuduttava huolella ja niistä on mielellään oltava salkussa myös kirjallista materiaalia esimerkiksi opettajaa tai seuraavaa ohjaajaa varten.

- Oma teema helpottaa salkun sisällön suunnittelua. Jos kyseessä on muistelusalukku, teeman on oltava sellainen, että se herättää osallistujissa omakohtaisia muistoja. Teema voi olla rajattu ajanjakso (esim. sota-aika), vuodenaika, juhla tai tapahtuma (esim. häät, lavatanssit, urheilutapahtuma) – oikeastaan mitä vain. Opetustarkoitukseen tuleva salkku voi olla osallistujille myös teemaltaan vieras.
- Kuvauta ja luettelo esineet, jotta muistat mitä esineitä salkkuusi kuuluu ja millaisessa kunnossa ne alun perin olivat. Tämä on erityisen tärkeää jos valmistelet lainattavia laukkuja. Esineiden kunnon seuraamiseen voit tehdä myös seurantalomakkeen. Tämä on erityisen tärkeää jos kyseessä ovat aidot museoesineet.
- Museosalukkuun ei mahdu montaa esinettä, mutta yhteen muistelukertaan riittääkin vain muutama muistot herättävä esine! Siksi esineiden valintaan kannattaa kiinnittää huomiota. Toisaalta aina ei voi tietää, mikä esine kiinnostaa ja mikä ei - jokaisella meistä on mukana omat henkilökohtaiset muistomme.
- Yhdestä esineestä ajatukset voivat lähteä liikkumaan kauaksikin ja juttua riittää. Yhden noin tunnin muistelukerran aikana ehditään keskimäärin keskustella 3–5 esineen avulla. Anna tilaa vapaalle assosioinnille, ei välttämättä ole tarpeen käydä läpi jokaista kyseiselle kerralle varattua esinettä.
- Muistelutilaisuuksissa ei kannata turhaan kiirehtiä, sillä moni osallistuja uskaltaa mukaan varsinkin suuremmissa ryhmissä vasta hetken tilannetta tarkkailtuaan. Anna siis osallistujille aikaa ja pidä tilanne rauhallisena. Sinun on tilanteen ohjaajan oltava tarkkaavainen, jotta voit jatkaa keskustelua oikeilla lisäkysymyksillä.
- Huomioi myös hiljaisemmat osallistujat, mikäli he haluavat osallistua. Ryhmässä on usein yksi äänekäs, joka mielellään puhuu ja kertoo vuolaasti muiden jäädessä helposti sivuun.
- Koska museoesineitä vaistomaisesti käsitellään varoen ja niiden rikkoontumista pelätään, on järkevää varata museosalukulle kunnollisen kokoinen alusta tai pöytä. Silloin ei tarvitse pelätä että esine tippuu käsistä tai sylistä lattialle, ja osallistujat uskaltavat rohkeammin tarttua esineisiin.
- Jos kosketeltavia esineitä käytetään esimerkiksi sairaalassa, jossa pyritään välttämään infektio tartuntoja, kannattaa valita esineitä, jotka voi pyyhkiä käytön jälkeen puhtaaksi.
- Eri aistien herättämiseksi voit valita salkkuun myös tuoksujia tiiviisti suljettavissa rasioissa tai soittimen, jossa on aiheeseen liittyvää musiikkia. Toisinaan myös teemaan liittyvä ruoka toimii muistin virkistäjänä.
- Käytä hyväksesi henkilökunnan osaamista, he tuntevat osallistujat parhaiten. Anna henkilökunnan avustaa osallistujia (puheen tulkkaus, pyörätuolin siirtäminen tms.), sillä muuten sinun on vaikea keskittyä itse muistelutuokioon. Pidä kuitenkin huolta, että työntekijät eivät puhu avustettavien puolesta vaan todella tulkkaavat puheen sellaisena kuin se sanotaan.
- Huomioi myös henkilökunta, sillä parhaimmillaan muistelutuokiot antavat kaikille osallistujille päivään sisältöä. Henkilökunta voi myös innostua toteuttamaan samanlaisia tapahtumia itse! Rohkaise heitä!
- Kosketeltavien esineiden avulla avautuu moniaistinen elämys, joka on saavutettava ja kokonaisvaltainen. Esineiden käsittely moniaistisesti stimuloi ja tukee oppimista ja muistelemista, historia tulee todeksi, uusia kysymyksiä herää.

- Mikäli muistelussa tai oppimistilanteessa halutaan herätellä osallistujia muutoksen ja ajan kuluminen käsittelyyn, yhdestä esineestä voi olla useita eriaikaisia versioita, jolloin tehtävänä on asettaa ne aikajärjestykseen – tämä avaa konkreettisesti silmät muutoksen pohdinnalle, miksi esine on muuttunut, mitä uutuuksia on keksitty, miten yhteiskunta on muuttunut jne.
- Kunnioita muistelutuokioon osallistuvia. Toivota heidät tervetulleiksi ja kiitä osallistumisesta sekä kiinnostuksesta toimintaa kohtaan. Ikäihmisten tai muistisairaiden parissa on hyvä esittäytyä jokaisella kerralla. Muista, että osallistujat ovat keskiössä ja tärkeimmässä roolissa.
- Muista säilyttää huumori, sillä yhdessä nauraminen vapauttaa ilmapiiriä.

7.0

Yhteenveto

Jalkautuva kulttuuritoiminta lisää hyvinvointia, ehkäisee syrjäytymistä tuomalla ihmiset toistensa yhteyteen ja mahdollistaa tasa-arvoisen osallistumisen yhteiskunnan sivistyselämään. Ikääntyville on tarjottava kulttuuria matalalla kynnyksellä siellä missä heidän osallistumisensa on mahdollista. Tämä edellyttää joustavien toimintamallien edelleen kehittämistä ja aktivoimista. Huomiota on kiinnitettävä etenkin kulttuuritoimintojen ylläpitämiseen ja siihen, että tarjonnasta tulee luonteva osa arkea. Museolaukkuhanke osoitti, että ulkopuolisten toteuttama kulttuuritoiminta oli inspiroiva esimerkki, joka katkaisi arkea ja madalsi henkilökunnan kynnystä järjestää vastaavaa toimintaa myös itse.

Museoesineet ovat loistava väline historian kokeamiseen ja opettamiseen, sillä konkreettinen muisto menneisyydestä liittyy ihmisen sukupolvien ketjuun. Museon toiminnan rikkaus ja vahvuus tulee materi-

asta, mutta museoita ei olisi ilman ihmistä. Esineet itsessään eivät aseta vaatimuksia vaan yhteistä muistia kannatellaan ihmisten oman ymmärryksen takia. Muistelemisella on vaikutusta myös hyvinvointiin, kun ihminen rakentaa ja lujittaa omaa identiteettiään henkilökohtaisine muistoineen osana laajempaa, yhteistä ihmiskunnan historiaa. Tässä kontekstissa asukkaat, henkilökunta ja kulttuuritoiminnan järjestäjät liittyivät myös toistensa kokemuksiin yleisistä historian tapahtumista. Näin ollen voidaan todeta hankkeen olleen sekä merkittävä yksilöllinen kokemus, kuin myös pitäneen sisällään yhteisöllisiä elementtejä.

Toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa on tärkeää säilyttää avoimuus. Hankkeesta saatuihin kokemuksiin viitaten voidaan todeta, että avoimella suhtautumisella on kantavia vaikutuksia. Liian tiukasti raamiteltu ja strukturoitu toimintojen toteutus saattaa estää joidenkin ennalta suunnittelemtomien käännteiden esiintymistä ja uusien visioiden syntymistä. Hankkeessa ollut toimintaympäristö mahdollisti avoimuuden sekä henkisen, että fyysisen ulottuvuuden ja jopa edellyttivät niitä. Tilan ilmapuuteen ja ovettomuuteen sekä sen kynnyksettömyyteen tuleekin kiinnittää huomiota, samoin kuin siihen että osallistujia ei vaadita puhumaan enempää kuin he itse kokevat tarpeelliseksi. Tärkeää on myös, että liittyminen tai kesken poistuminen on mahdollista missä tahansa tuokion vaiheessa. Nämä seikat vaikuttavat osaltaan myös siihen, että toiminta säilyy eettisesti kestäväenä.

Museolaukku -hankkeesta kerrottiin sen jalkautumisvaiheesta lähtien Helsingin Diakonissalaitoksen verkkosivuilla Kulttuuri, liikunta ja taide otsikon alla. Hanketta esiteltiin myös Viesti -lehdessä 4/2011 ja 2/2012. Aiheen esilläolo verkkosivuilla johti yhteydenottoon Etelä-Karjalan museosta toiveena asiaan perehdyttäminen ja kouluttaminen. Yhteydenoton seurauksena Hanna Forssell järjesti vierailun perehdyttäen kiinnostuneita hankkeen sisältöihin. Jatkossa vastaanlaista muistoesineitä sisältävää laukkuja on aikeena soveltaa myös Namibiassa Helsingin Diakonissalaitoksen kehitysyhteistyöhankkeessa

paikallisen kirkon kanssa. Toiminnasta tiedottaminen ja dokumentointi ovatkin avaimia siihen, että tieto ja kokemukset leviävät ja antavat inspiraatiota eri toimijoille. Lisäksi se lisää perustelua kulttuuri-toiminnan sovellettavuudelle niin ikäihmisten kuin yhteiskunnan reunoilla elävien ihmisten parissa. Tämän julkaisun on tarkoitus toimia esimerkkinä ja käytännön oppaana kaikille, jotka ovat kiinnostuneita muisteluesineiden hyödyntämisestä sosiaali- ja terveysalan työssä. Yhteenvetona voidaan todeta, että on suositeltavaa lisätä yhteistyötä eri kulttuurilaitosten sekä sosiaali- ja terveysalan toimijoiden kesken, sekä jatkuvasti altistaa omaa ammatillisuuttaan uusille innovaatioille.

Lähteet

- Bygren, L.O., B.B. Konlaan & S-E. Johansson** (1996) Attendance at cultural events, reading books and periodicals and making music or singing in a choir as determinants for survival, *BMJ*, 313, s. 1577–80.
-
- Blomqvist, Lisbet & Elina Hovila** (2005) *Yhdessä elämyksiä arkeen*, Kartoitusraportti, Vanhustyön keskusliitto.
-
- Chatterjee, H., S. Vreeland, & G. Noble** (2009) Museopathy: Exploring the Healing Potential of Handling Museum Objects, *Museum and Society*, Nov. 2009 7(3), s. 164–177.
-
- Cohen, G.** (2006) Research on Creativity and Aging: The Positive Impact of the Arts on Health and Illness, *Generations*, Vol XXX; 1, s. 7–15.
-
- Dewey, John** (2010) *Taide kokemuksena*, Eurooppalaisen filosofian seura, Niin & Näin, Tampere.
-
- Dufresne-Tassé, Colette** (1995) Andragogy (adult education) in the museum: a critical analysis and new formulation, Teoksessa Hooper-Greenhill, Eilean (toim.) *Museum, Media, Message*, Routledge, London, s. 249–264.
-
- Emma** (2007) Taide friskaa mieltä – Emma jalkautuu vanhusten luo, *Lehdistöiedote*, 2.3.2007, Espoon modernin taiteen museo.
-
- Forsell, Hanna & Päivi Matala** (2007) Monen aistin muisti, Teoksessa Laine, Marja (toim.) *Yhdessä oppimaan. Opas monikulttuurisen kulttuuriperinnön opettamiseen*, Suomen Tammi, Espoo.
-
- Gadamer, Hans-Georg** (2004) *Herme-neutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiasa*, Vastapaino, Tampere.
-
- Grönlund, Mi** (10.5.2012), *Sähköposti-haastattelu*, Suomen kansallisteatterin Kiertuenäyttämö.
-
- Hanneman, T. B.** (2006) Creativity with Dementia Patients, *Gerontology*, 52, s. 59–65.
-
- Helminen, Taija** (2011) Vieraan läheltä: eräs pyrkimys määrittää dramaturgin yhteiskuntasuhdetta ja työtä hoitolaitoksissa, *Teatterikorkeakoulun pro gradu -tutkielma*, Helsinki.
-
- Hooper-Greenhill, Eilean** (1999) *The Educational Role of the Museum*, Routledge, London.
-
- Hyypä, Markku T.** (2007a) Elinvoimaa kulttuurista, Teoksessa Bardy, Marjatta, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo & Pekka Korhonen (toim.) *Taide keskellä elämää*, Like, Helsinki, s. 155–159.
-
- Hyypä, M. T.** (2007b) *Livskraft ur gemenskap*, Studentlitteratur, Lund.
-
- Hyypä, Markku T. & Hanna-Liisa Liikanen** (2005) *Kulttuuri ja terveys*, Edita, Helsinki.
-
- Hyypä, M.T., J. Mäki, E. Alanen, O. Impivaara, & A. Aromaa** (2008) A long-term stability of social participation, *Social Indicators Research*, 88, s. 389–396.
-
- Hänninen, Vilma & Jukka Valkonen** (2002) Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen, Teoksessa Hänninen, Vilma & Jukka Valkonen (toim.) *Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen*, Tutkimuksia 59/98, Yliopistopaino. Helsinki, s. 3–20.
-
- Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus**, Yhdistyneet kansakunnat, <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin> [luettu 27.6.2012]
-
- Jung, Yuha** (2010) The Ignorant Museum: Transforming the Elitist Museum Into an Inclusive Learning Place, Teoksessa *The New Museum Community. Audiences, Challenges, Benefits. A Collection of Essays*, MuseumsEtc, Edinburgh, s. 272–291.
-
- Korkiakangas, Pirjo** (2002) Muistelusta voimavaroja vanhuuteen, Teoksessa Heikkinen, Eino & Marjatta Marin (toim.) *Vanhuuden voimavarat*, Tammi, Helsinki, s. 173–202.
-
- Kulttuurista moninaisuutta koskeva yleismaailmallinen julistus**, Suomen YK liitto, www.ykliitto.fi, [luettu 27.6.2012]
-
- Kuustonen, Iina** (2011) Annatko minulle jotain kaunista? – Näyttelijäyys hoitolaitoskiertueella, *Teatterikorkeakoulun pro gradu -tutkielma*, Helsinki.

- Lehtonen, Jussi** (2010) *Samassa va-
lossa – näyttelijäntyö hoitolaitoskier-
tueella*, Avain, Helsinki.
.....
- Liikanen, H-L.** (2003) *Taide kohtaa
elämän – Arts in hospital –hanke ja
kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoi-
toyksiköiden arjessa ja juhlassa*,
Otava, Helsinki.
.....
- Liikanen, H-L** (2010) Taiteesta ja
kulttuurista hyvinvointia –ehdotus toi-
mintaohjelmaksi 2010–2014. *Opetus-
ministeriön julkaisuja 2010:1*, Helsinki.
.....
- Malmberg, Katarina** (2012) Harras-
tukset pidentävät ikää, *Hyvä terveys*,
Verkkojulkaisu, <http://hyvaterveys.fi/>
[luettu 27.6.2012]
.....
- Matarasso, F.** (1997) *Use or ornament?
The social impact of participation in
the Arts*, Comedia, Gloucester.
.....
- Muistojen Talo 2010**, Hankkeen
kotisivut, www.muistojentalo.fi [luettu
27.6.2012]
.....
- Rapp, B.** (1993) *Konst på sjukhuset
– till glädje för alla*, Raster förlag,
Stockholm.
.....
- Sainio, Tapani & Edgren, Helena**
(toim.) (2007) *Kansallisaarteita kaikille.
Museoviraston saavutettavuussuunni-
telma*, Museovirasto, Helsinki.
.....
- Sakari, Marja** (2007) Museo mahdol-
lisuuksien tilana, Teoksessa Bardy,
Marjatta, Riikka Haapalainen, Merja
Isotalo & Pekka Korhonen (toim.)
Taide keskellä elämää, Like, Helsinki,
s. 103–106.
- Sisäiset maisemat** (2011) Näyttelyn
esittely, Turku kulttuuripääkaupunkina
2011, www.turku.fi [luettu 27.6.2012]
.....
- Staricoff, R., J. Duncan & M. Wright**
(2003) *A Study of the Effects of Visual
and Performing Arts in Health Care*,
Chelsea and Westminster Hospital.
.....
- Taipale, Minna** (2008) *Terveyttä ja
hyvinvointia kulttuurista senioreille*,
Hankkeen loppuraportti ja hankear-
viointi, Kaakkois-Suomen sosiaalialan
osaamiskeskus Oy, www.socom.fi
[luettu 27.6.2012]
.....
- Unesco 2010**. [http://www.unesco.
org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/
CLT/diversity/pdf/declaration_cultu-
ral_diversity_fi.pdf](http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/diversity/pdf/declaration_cultural_diversity_fi.pdf). [luettu 6.8.2012]
.....
- Vakkuri, Johanna** (2010) Pilkah-
duksia Pilkkeestä. Tutkimus ikään-
tyvien päihteidenkäyttäjien päivä-
toimintaryhmistä, *Helsingin yliopiston
valtiotieteellisen tiedekunnan pro
gradu –tutkielma*, Helsinki.
.....
- Vakkuri, Johanna** (2011) Pilkahduksia
Pilkkeestä – Tutkimus ikääntyvien
päihteidenkäyttäjien päivätoiminta-
ryhmistä, *Helsingin Diakonissalaitok-
sen raportteja 1/2011*, Libris Oy.
.....
- Varho, Jenni & Lehtovirta, Mauri**
(toim.) (2010) *Taidetta ikä kaikki. Sel-
vitys ikäihmisten hoivayhteisöjen kult-
tuuritoiminnasta Helsingissä*, Helsingin
kulttuurikeskus, Helsinki.
.....
- Vironkangas, Elina & Kirsti Rinta-
Panttila** (2004) Toiveena tavalli-
nen tulevaisuus: Helsingin Diako-
nissalaitoksen naistyö, *Helsingin
Diakonissalaitoksen raportteja 1/2004*,
Painotalo Miktor.
.....
- Who Cares? Museums, health and
wellbeing** (2011), verkkojulkaisu,
Renaissance North West, [http://
newlightmanchester.files.wordpress.
com/2011/06/whocares_final_midres.
pdf](http://newlightmanchester.files.wordpress.com/2011/06/whocares_final_midres.pdf) [luettu 27.6.2012]
.....

Liitteet

Liite 1

Millaista elämä suomessa oli Kekkonen aikaan? Tuoko Neuvostoliitto mieleesi talvisodan, Leningradin turistimatkat tai ehkä Juri Gagarinin avaruuslennon?

Kansallismuseon museolaukussa on vanhoja tavaroita, jotka tuovat muistoja mieleen. Museolaukun teemana on Neuvostoliitto - aihe, josta jokaisella pidempään eläneellä on varmasti jonkinlainen mielihäily.

Tule tutustumaan laukun esineisiin ja keskustelemaan niistä. Laukun sisältö on vielä kesken ja sen kokoamiseen tarvitaan apua. Anna museolehtorille neuvo, miten laukusta tulisi mahdollisimman hyvä ja herättävä!

Museolaukkua kootaan yhdessä ensimmäisen kerran torstaina 25.1. klo 13.00-13.45 Alppituvan yhteistilassa. Yhteiset tuokiot dokumentoidaan nauhoittamalla ja haastatteleamalla julkaisun tekoa varten, mutta valokuvia otetaan vain jos niin toivotaan. Syksyn ja talven aikana tulossa lisää tapaamiskertoja noin kahden viikon välein.

Tervetuloa mukaan!

Liite 2

Kansallismuseon Neuvostoliitto -laukku

1. Ilmavoimien lentäjän hattu
 2. Kukkahuivi, 1970-luku
 3. Maatuska-nukke
 4. Lipputangon nuppi, aiheena sirppi ja vasara
 5. Meripihkahelmet
 6. Kolme mini-ikonia: Pyhä Yrjänä, Varvara (Barbara), Pyhä Mikael
 7. Rintanappi Moskovan olympialaisista
 8. Viskilasi Neuvostoliiton merivoimilta
 9. Metallinen tsaikka, jossa pidetään teelasia
 10. Tupakkaholkkeja
 11. Teepurkki, metallia
 12. Lasten leikkiauto, Aeroflot
 13. Rahoja (Rupla 1905, 1909, 1917, 1919, 1938)
 14. Kuvia (jääkiekkjoukkue, Juri Gagarin, Lenin, Breznev)
-

Liite 3

Suostumus hankkeeseen osallistumisesta

Muistoista voimaa -dokumentointi ja -julkaisuhanke on Helsingin Diakonissalaitoksen ja Suomen Kansallismuseon yhteishanke. Sen tavoite on tuoda museo-kokoelmat niiden asukkaiden pariin, jotka eivät niitä muuten pääsisi kokemaan. Museoalkku sisältöineen kootaan yhdessä asukkaiden kanssa. Tuokiot nauhoitetaan, osin valokuvataan ja asukkaita haastatellaan. Kerätty materiaali käytetään julkaisun tekemiseen.

Minulle on selvitetty yllä mainitun hankkeen tarkoitus ja hankkeessa käytettävät aineistonkeruu- ja dokumentointimenetelmät. Olen tietoinen siitä, että hankkeeseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että hankkeeseen osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia, henkilöllisyyteni jää vain hankkeessa työskentelevien henkilöiden tietoon ja minua koskeva aineisto hävitetään hankkeen valmistuttua.

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamiani tietoja käytetään kyseisen hankkeen tarpeisiin. Annan myös luvan minua koskevien asiakirjojen ja dokumenttien käyttöön ko. hankkeessa. Alppituvalla dokumentit haastattelun lisäksi ovat nauhoitettuja ja kirjattuja museoalkkutuo- kioita sekä valokuvia. Voin halutessani keskeyttää hankkeeseen osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni tai että se vaikuttaa hoitooni tai asiakassuhteeseeni.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 4

Suostumus hankkeeseen osallistumisesta, ohjaajat

Muistoista voimaa -dokumentointi ja julkaisuhanke on Helsingin Diakonissalaitoksen ja Suomen Kansallismuseon yhteishanke. Sen tavoite on tuoda museo-kokoelmat niiden asukkaiden pariin, jotka eivät niitä muuten pääsisi kokemaan. Museoalkku sisältöineen kootaan yhdessä asukkaiden kanssa. Tuokiot nauhoitetaan, osin valokuvataan ja ohjaajia haastatellaan. Kerätty materiaali käytetään julkaisun tekemiseen.

Minulle on selvitetty yllä mainitun hankkeen tarkoitus ja siinä käytettävät aineistonkeruu- ja dokumentointimenetelmät. Olen tietoinen siitä, että hankkeeseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että hankkeeseen osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia, henkilöllisyyteni jää vain hankkeessa työskentelevien henkilöiden tietoon ja minua koskeva aineisto hävitetään julkaisun valmistuttua.

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamiani tietoja käytetään kyseisen hankkeen tarpeisiin. Annan myös luvan minua koskevien asiakirjojen ja dokumenttien käyttöön ko. hankkeessa. Alppituvalla asiakirjat koostuvat haastattelujen lisäksi nauhoitetuista ja kirjatui- sta museoalkkutuo- kioista ja valokuvista. Voin halutessani keskeyttää hankkeeseen osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni tai että se vaikuttaa työsuhteeseeni.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 5

Hanna Forssell ja Saija Roininen

Museosalkun jalkautuminen

Haastattelurunko – Alppituvan asukkaat

1. Mitä odotuksia sinulla oli liittyen museon kanssa tehtävään yhteistyöhön?
2. Harrastatko kulttuuria, musiikkia, teatteria, museoita jne.?
3. Tulitko tapaamisiin mielelläsi?
4. Millaisia ajatuksia tapaamiset sinussa herättivät?
5. Mikä oli museosalkku-tapaamisissa mukavinta?
6. Mikä oli museosalkku-tapaamisissa tylsintä?
7. Mitä mieltä olit Neuvostoliitto-aiheesta?
Onko sinulla ehdotuksia muiksi mahdollisiksi aiheiksi?
8. Oliko tapaamisista sinulle hyötyä?
9. Oliko tapaamisten kesto, aika ja määrä mielestäsi hyvä?
10. Onko mielestäsi parempi, että kulttuuritapahtuma on yksittäinen vai jatkuva (usean tapaamisen kestävä)?
11. Mitä ajattelet museoista?
12. Mitä ajattelet tapaamisten jälkeen Neuvostoliitosta?
13. Oletko kiinnostunut käymään museoissa?
14. Oliko sinun vaikea kuulla tai osallistua tapaamisissa?
15. Olisitko mieluummin keskustellut pienemmässä ryhmässä tai kahden kesken?
16. Mitä tekisit toisin, hyviä ideoita vastaisuuden varalle?

Liite 6

Hanna Forssell ja Saija Roininen

Museosalkun jalkautuminen

Haastattelurunko – Alppituvan työntekijät

1. Mitä odotuksia sinulla oli liittyen museon kanssa tehtävään yhteistyöhön?
2. Oletteko aiemmin tehneet yhteistyötä kulttuuri-alan toimijoiden kanssa, jos niin millaista?
3. Minkälainen ilmapiiri tapaamisissa vallitsi?
4. Puhuttiinko hankkeesta asukkaiden tai työntekijöiden kanssa tapaamisten välissä?
5. Olisiko jotakin pitänyt tehdä toisin? Millaisia huomioita sinulla on hankkeesta?
6. Mitä mieltä olit Neuvostoliitto-aiheesta? Onko sinulla ehdotuksia muiksi mahdollisiksi aiheiksi?
7. Saitko tästä yhteistyöstä uusia työkaluja omaan työhösi?
8. Oliko tapaamisten kesto, aika ja määrä mielestäsi hyvä?
9. Onko mielestäsi parempi, että hanke on yksittäinen vai jatkuva (usean tapaamisen kestävä)?
10. Näitkö asukkaita näissä tapaamisissa ”uudessa valossa” tai tutustuitko heihin uudella tavalla?
11. Millainen mielikuva sinulle muodostui nykyajan museotoiminnasta?
12. Voisitko itse ajatella järjestäväsi ”muistelu-tilaisuuksia”?
13. Mitä sinun mielestä asukkaat hyötyivät tapaamisista?
14. Tuliko tapaamisissa negatiivisia tunteita pintaan?
15. Oliko tapaamisista työssäsi vaivaa tai tuliko niistä lisätöitä?
16. Oliko kaikilla asukkailla mielestäsi tasavertainen mahdollisuus osallistua (kuulovaikkeudet, puheen tuottaminen ym.)?

